

NECROLOGIA

DE

D. FRANCISCO MARTORELL Y PENYA^(*)

Excel·lentíssim Senyor; Il·lustriSSIM Senyor;
Senyors:

Al honrarme la Junta Directiva de l' *Associació d' excursions Catalana* comissionantme per escriurer la necrologia del distingit y malaguanyat catalanista D. Francisco Martorell y Peña, m' imposá un deber molt per sobre de mas forsas, ja que no de ma bona voluntat. Mes aquesta decisió de la Junta 'm proporcioná un medi per pagar mon pobre tribut á la memoria de tant bon patrici y á l' amistat que 'm professá. Essent aquest deber per mí baix tants conceptes inexcusable, no he pogut de cap manera deixar d' acceptar l' encárrech que se 'm confiá. Explicats tals antecedents, no dubto que'm faré acreedor á la vostra benevolència.

Quant un home consagra una gran part de l' activitat de sa vida á un ordre de treballs que han de passar á esser patrimoni de tots; quant aqueixos treballs costan grans sacrificis, molts disgustos y no reportan cap benefici material al que s' hi dedica; quant van encaminats á enaltir lo que té de mes noble y mes admirable nostra naturalesa, se fa sens dubte digne del respecte y del agrahiment dels demés. Y molt deu

pujar de punt aquesta gratitud, quant los deixa tots de manera que pugan servir lo mes directament possible pera'l profit de sos semblants, proporciona medis pera son cultiu y desenrotllament y 'ls deixa á son pais que n' està complertament necessitat.

Aixó ha fet nostre malaguanyat catalanista En Martorell, donant un noble exemple que deuria imitar tot aquell que's trovés ab condicions anàlogas y 's preciés d' aymador de son pais.

Avans de ressenyar ab pocas paraulas 'ls treballs á que tan profitosament 's dedicá, dech consignar d' un modo especial son tracte afable y sa extrema amabilitat. Tots 'ls que habian tingut l' honor de relacionarsi, y sobre tot 'ls que molt sovint tenian qu' apel·lar á son auxili per consultar mil duptes que sempre's presentan en los estudis científichs, sortian complascuts de son bon aculliment. No era per ell una molestia, sino mes bé un moment agradable'l poguer donar sa valiosa opinió y posar á disposició del que li consultaba, sas colleccions y sas obras, facilitant aixís d' una manera extraordinaria 'ls estudis á aquells que dedicarse volian á las brancas dels coneixements que ab predilecció á ell l' havian ocupat. Y are diré de pas que sols de aquesta manera penosa, abusant de l' amabilitat dels particulars, despres de haver tingut que buscar medis per relacionarshi, es com poden ferse 'ls estudis científichs en los punts que com en nostra capital no existeixen museos d'aquesta classe.

Don Francisco Martorell y Peña nasqué en Barcelona 'l dia 19 de Novembre de 1822. Molt coneguda es sa distingida familia en lo comers de nostra capital y no son menys coneguts alguns de sos individuos per los serveys qu' estan fent á l' Historia natural de Catalunya. Nos limitarém á indicar tant sols qu' habia exercit la professió del comers y que fou propietari en los 12 últims anys de sa vida, y passarém á ocuparnos de sos treballs de malacología y d' arqueología, que d' una manera especial interessan al pais per lo qual tant carinyo havia sempre demostrat.

Los primers estudis á que 's dedicá foren 'ls d' Historia natural, essent la malacología la branca de aqueixa ciencia que mes li interessá, y en l' any 1854 comensá á formar sa molt notable collecció. Ningú dumptará un sol moment dels attractius que tenen tal classe de coneixements, no ja baix lo punt de

vista de la bellesa, sino baix lo mes important de la veritat; no en vá posá un autor antich per títol á una obra de conquiliología «*Recreatio mentis et oculorum,*» perque desde l' instant que 'ls coneixements dels sers naturals 's concretin solsament á la enumeració dels objectes y que 's considerin sens tenir en compte las relacions que mantenen uns ab altres sens deduhirne las lleys á qu'están subjectes, ab una paraula, sens que serveixin per la investigació de la veritat, fi al qual s' encaminan tots los esforços de las ciencias, l' Historia natural no podrá figurar en lo número de aquestas.

Fou tanta l' activitat que desplegá 'N Martorell, que arribá á reunir una col·lecció, segons veurém al ocupárnose'n, de unes 6.000 espècies, aixó es, una de las mes importants qu' existeixen en Barcelona.

Molt l' auxiliaren pera fer un aplesh tant' notable sos viatges y las relacions que tingué ab numerosos y célebres naturalistas, entre 'ls quals figuran Mr. Cuming, posseedor d' una de las millors col·leccions qu' existeixen, Mr. Bourguignat, Mr. Crossé y 'l doctor Hidalgo, haventli dedicat aquest senyor un acéfalo, la *Modiola Martorelli*, de la costa de Valencia y Mr. Bourguignat un gasteròpodo terrestre, l' *Helix Martorelli*, que 's troba en lo Desert de Sarriá, y un altre fluvial, la *Lymnaea Martorelli*, de l' estany de Banyolas.

La Societat Malacològica dels Pirineus Orientals, en vista de lo molt que 'N Martorell havia fet per aquest ram de l' Historia natural, l' admeté en 1872 com á soci honorari.

En 1864 comensá la col·lecció arqueològica, y fou tant lo que l' anaren interessant 'ls estudis que á l' Arqueología 's refereixen, que 'n los últims anys de sa vida s' hi dedicá ab entussiasme, segons se fa evident ab sas disposicions testamentàries. Y's compren, dat l' atractiu y la gran importància dels estudis d' Arqueología ja que, segons un autor «d' ella 's poden treurer 'ls usos, costums y opinions... fentnos viurer entre mitj dels antichs, resucitant son estat social, ab sas armas, «vestits, espectacles, ceremonias, ritos religiosos, funerals, boandas, convits, habitacions, adornos; donan una forma determinada á las imatges que s' ha creat l' esperit, á las ideas qu' ha tret de la lectura; ombla vuits á n' els textes; suministra á la interpretació inesperats medis de crítica,... 'ns introdueixen en temps que no tenen cap monument literari.»

Figura entre 'ls objectes per ell reunits, una col·lecció nu-

mismática. No podia menys de possehir, ja que tant serveixen per los estudis arqueològichs, aquestos monuments als quals tant deu l' Historia, aquestos monuments ahont se perpetuan grans fets, retratos de personatges, vistas d' edificis, caracters usats en certas èpocas, que á mes d' esser de una matèria que pot resistir per temps indefinit á la guerra que li tenen declarada 'ls anys, que no deixan estar may res en repòs, reuneixen un altre ventatja que 'ls fà superiors als demés; la de que n' existeixen molts exemplars.

Mes no 's contentá solament ab aqueixos treballs: en 1868 emprengué 'ls estudis d' Arqueología prehistòrica, d' aquesta ciencia que potser està destinada á resoldre problemes de la mes alta trascendència, mes que avuy dia porta tant divididas las opinions dels que s' hi dedican, encare que de tots modos pot considerar-se com lo llàs de unió entre 'ls estudis històrichs y 'ls naturals.

En 1868 va fer un viatge á la isla de Serdenya. De gran interès era per son objecte lo visitar 'ls Nurhages qu' existeixen á mils en aquella isla, d' aquestos monuments tant particulars que no tenen cap semblansa ab los que d' altres punts s' coneixen y que no hi ha avuy dia cap raig de llum que puga guiarnos per la investigació de son origen y de l' objecte á qu' eran destinats. Allí recullí En Martorell gran abundància de notes que poden esser de gran interès per l' estudi dels monuments històrichs de que tan rica n' es la Isla.

Després recorregué tota l' Italia, aquest país interessant baix tants conceptes, ahont tingué ocasió de recullir gran nombre de datos y d' objectes per enriquir sas col·leccions.

Visitá la Bèlgica en 1869, y aquest viatje va esser de gran interès sobre tot per la numismàtica espanyola. En 1870 recorregué l' Espanya y Portugal ahont tingué ocasió d' enriquir notablement sas col·leccions de monedes y de moluscos, ja ab los objectes recollits per ell, ja ab los que l' hi proporcionaren los cambis verificats ab altres col·leccionistes. L' any immediat de 1871, recorregué novament l' Espanya y recullí alguns objectes d' arqueologia prehistòrica.

Havia també estat en la isla de Menorca, ahont visitá 'ls Talayots, aquestos monuments bilitichs tant incomplertament descrits, y dels quals fins avuy dia no se 'n coneix cap estudi serio.

Una excursió en 1875 y un' altre en 1876 verificà en Alcu-

dia en la isla de Mallorca, ab l' objecte d' estudiar 'l teatro qu' existeix en lo camp conegut ab lo nom de Santana. Allí prengué sobre 'l terreno alguns croquis que l' hi serviren per escriurer una memoria que hauria publicat si no l' hagués la mort sorprés mentres s' ocupaba en portar á efecte aquest important treball.

Figuran en sa col·lecció arqueològica, á mes de alguns objectes de ceràmica romana, molts altres trovats en la necròpolis de Tarros en la isla de Serdenya; son notables també 'ls procedents d' un Talayot de la isla de Mallorca que està situat en lo camí que conduheix de Pollensa á Alcudia.

Son important aplech numismàtic lo forman casi exclusivament monedes qu' interessan á l' arqueologia d' Espanya. Aixis es que n' hi figuren moltas d' Ibèriques y de las diferentes series espanyolas. No hi ha perque dir que las monedes aragonesas y catalanas constitueixen una de las parts mes predilectas de sa col·lecció ja que com á bon catalanista debia interessarli en gran manera tot lo qu' es referia al pais que l' veijé naixer. Molt notables son alguns exemplars inèdits de Catalunya y sobre tot, un de Ausona, qu' es l' únic que 's coneix.

En'sos viatges recullí variás monedes de mérit entre las quals hi figura una bona col·lecció de la isla de Serdenya, algunas de las provincias d' Italia en la época que pertanyian al domini espanyol, y moltas y notables dels Païssos Baixos, de la época també en que la nació espanyola havia estés allí son poder.

Molt importants, variats y numerosos son los objectes de Arqueología prehistòrica qu' En Martorell havia reunit. Entre ells citarem la rica col·lecció de llansas, ganivets y altres instruments de silex trovats en Campbarbet-Muy y en Montguillain, en lo departament francés de l' Oise; en Almaden y en San Isidro del Campo.

Y ara diguem quatre paraules respecte de sa notabilíssima col·lecció conquiliològica, ja que com havem dit, la conquiliología es lo ram de la zoología á que casi exclusivament s' havia dedicat. Per arrivar á reunir un gran nombre d' espècies d' Historia natural en un pais en qu' està tant atrassada aquesta ciència y ahont tant pochs son 'ls que se 'n ocupan, no hi ha dubte que 's necessita una verdadera vocació. Sols aquells qu' han fet en Barcelona tal classe de treballs poden formarse

una idea de la gran dificultat que hi ha en reunir una col·lecció de 6.000 espècies de moluscos, qu' es lo número aproximat dels que possechia En Martorell. 'L recullir las del pais en numerosos exemplars, 'l proporcionarse duplcats d' altres regions, estableixer cambis, adquirir corresponals, 'l frequent extravío de las remesas, suposan un gasto de temps y de paciencia extraordinaris. Recordo que varias vegadas m' havia dit al parlarli de lo que debia haber trevallat per reunir tan numerosa col·lecció que «milespecies son molt fàcils de reunir; «que's comensan á trovar las dificultats quant s'arriba á 2000, «y que d' aquest número en amunt lo trevall d' anarlas adquirint aumenta ab una gran proporció.»

Mes aquest aplech conquiliològich no sols es important per lo numerós. Las relacions d' En Martorell ab distingits malacozoólechs li proporcionaren un gran nombre d' espècies que tenen lo mérit d' esser determinadas per ells y de moltas de las quals son autors. Tal condició las fá indisputablement d' un valor inapreciable, per quant no hi ha cap género de dupte respecte de sa bona classificació, servint aixis d' excel-lents tipos per comparar.

Se distingeix endemés sa col·lecció per la minuciositat ab qu' estan expressadas las localitats de molts moluscos, lo qual contribueix no poch á la exactitud en la determinació dels meteixos y dels que s' hi comparan. Me havia dit alguna vegada parlant sobre aquest particular, que tota espècie que no anés accompanyada ab la indicació de sa localitat precisa, perdia en son concepte una gran part de son valor.

No es menys recomanable la bona conservació dels exemplars, en casi tots los quals s' hi poden estudiar los mes petits detalls, los mes amagats caràcters. Tal circumstancia es sumament útil, ja que serveix per la bona classificació de la espècie y facilita la de aquellas que s' hi comparan.

Molt ben representats tenia lo numerós género *Cypraea* y lo elegant género *Mitra*. Los *Pneumonopomáceos*, que tant se distingeixen per sa delicadíssima y variada estructura, figuran en son aplech en una gran proporció, ja que havia tingut un empenyo en reunirne lo mes gran nombre possible.

No hi ha perque dir que 'ls moluscos terrestres, d' aigua dolsa y marítims de Catalunya representan una de las notabilitats de la col·lecció, puig com á bon catalanista, no podia menys En Martorell de dedicarhi sos afanys d' una manera

especial. La major part de las especies recullidas per ell, l'*'Helix Martorelli* de Sarriá (de Barcelona) y la *Lymnaea Martorelli* de Banyolas que, segons hi dit li dedicà 'ls sabi naturalista Mr. Bourguignat, donan molt valor á n' aquesta part interessant de sos treballs.

Notable per demés es la sèrie que possehia dels moluscos de Madera, ahont s'hi vehuen representadas casi per una totalitat las numerosas espècies que d'allí s' trovan descritas. Poch li falta també per esser complerta á la colecció de l' Isla de Cuba, de aquella Antilla que posseheix potser la fauna malacològica mes rica, variada y de formes mes elegants y caprichosas de tot lo mon; y tant es aixis, que segons En Felip Poey de l' Habana, 'l Dr. Lluis Pfeiffer, príncep de la Malacologia moderna escrigué que «quant va rebrer las espècies de la «Vuelta de «Abajo» que posaban en sa colecció 'ls desitjats tipos Orbignyans y Moreletians, havia sigut 'l dia mes fèliz de sa vida.» Las numerosíssimas espècies de la brillant é interminable fauna de las Filipinas, represençan altre dels papers mes importants de son aplech, y las rares y típicas formes Australianas, sobre tot per lo que respecte á conquillas terrestres, figuren allí ab una proporció molt notable.

Arribaria á ferme pesat si tingués qu' enumerar y donar una idea de las espècies que possehia de las Islas Sandwich, de la China, de la India, de diferents punts del N. y S. d' Amèrica y d' Africa, en una paraula, de las regions mes illyyanas y poch explorades, d' ahont es tant difícil poderse proporcionar los objectes naturals.

Basta y sobra ab lo dit per veure la molta activitat que degué desplegar per poder reunir unas tant notables col·leccions.

A tals treballs s' estava dedicant ab entusiasme, per lo qual podia esperarse d' ell molt mes encare, puig que contaba tant sols 56 anys d' edat, si s' hagués prolongat sa laboriosa vida. Mes per desgracia una mort casi repentina, ocorreguda en Barcelona lo 9 de Novembre d' enguany, vingué á sorprendre'l, privant de son valiós concurs al desenrotillament de la Ciencia, per la qual tant carinyo havia demostrat.

No transcorregueren molts dias, després del de sa mort, sense que 's fés pública y qu' exceitès l' entusiasme de tots aquells qu' estiman los adelantos de la Ciencia y 'l bon nom del pais, la noticia de sus disposicions testamentarias, en las que hi há un llegat d' un gran interés sobre tot per Barcelona,

y que prova de la manera mes patent l' extraordinari carinyo que 'N Martorell tenia á la terra que 'l veijé naixer.

En la sessió que celebrá l' Ajuntament en lo dia 22 de Novembre, se llegiren per lo Sr. Secretari d' aquella corporació las cláusulas del testament, que transcribeixo á continuació:

COPIA de las cláusulas del testamento otorgado por Don Francisco Martorell y Peña ante el notario D. Jerónimo Cahué en 27 de noviembre de 1876, en las que instituyó el legado que en las mismas se expresa, á favor de la ciudad de Barcelona.

«Dejo y lego á la ciudad de Barcelona todas mis colecciones de Arqueología é Historia Natural, junto con los muebles que las contienen, y todos los libros de mi propiedad particular, escluidos los que proceden de mi difunto padre; y á más la cantidad de ciento veinticinco mil pesetas, bajo las condiciones siguientes: Que atienda la misma ciudad, ó sea el Municipio ó Corporacion que la represente, á la buena conservacion de dichos objetos, é inaugure con ellos la creacion de un Museo local público y una Biblioteca auxiliar, pública tambien; y que destine la renta de dicho capital ó la parte de ella que sea necesaria á la fundacion de un premio de veinte mil pesetas, el cual deberá ser adjudicado cada cinco años en el dia de San Jorge, patron de Cataluña, á la mejor obra original de Arqueología española que se presente en el concurso que al efecto deberá organizarse, sea impresa ó manuscrita y de autor español ó extranjero. Serán jueces ó censores en dicho concurso cinco personas idóneas que habrán de elegirse cada quinquenio por el Ayuntamiento ó Corporacion representativa de la ciudad, bajo la presidencia honoraria de uno de sus alcaldes ó jefes. Y al sobrante que cubierto dicho premio restare de la renta de las espresadas ciento veinticinco mil pesetas, quiero que se aplique al aumento de la colección arqueológica contenida en este legado.—Quiero que dicha cantidad de ciento veinticinco mil pesetas que acabo de legar, se separe desde luego de mi haber hereditario echando mano del metálico existente y de valores de fácil realizacion, y que se invierta de comun acuerdo entre el Alcalde ó jefe del Municipio de esta ciudad, en representacion de la misma, y el que pase á ser poseedor de la casa de Calella, bien sea un individuo de la

familia Martorell, en fuerza de la referida sustitucion ordenada por mi difunto padre, ó bien una persona estraña, despues de estinguida la linea de sustitucion, fijada en el testamento del mismo; cuya inversion deberá hacerse precisamente en una forma que ofrezca todas las garantías compatibles con la legalidad existente en la época respectiva, prefiriéndose en consecuencia la adquisicion de una finca en nombre de la ciudad de Barcelona, si esto fuese legalmente posible; con el bien entendido de que si en cualquier tiempo, despues de adquirida dicha finca, viniese á quedar privada la ciudad ó su Ayuntamiento del derecho de poseerla, bien fuere por causa de desamortizacion ó otro cualquier concepto, es mi voluntad (y así expresamente lo ordeno) que quede nulo y sin valor ni efecto este legado, tanto respecto del capital de ciento veinticinco mil pesetas, ó sea de la finca con él adquirida, como de mis colecciones y libros; todo lo cual pase al que en aquella fecha fuere poseedor de la expresa casa paterna de Calella, bien fuere de la familia, ó bien de una persona estraña que la hubiese adquirido en virtud de compra ó otro título singular, á cuyo fin ordeno, desde ahora para entonces, el correspondiente legado condicional á favor de dicho posesor, haciéndolo estensivo tambien al caso en que el Ayuntamiento ó Corporacion municipal no cumpliese con las obligaciones que le he impuesto de buena conservacion de las colecciones y libros ó fundacion y continuacion del premio quinquenal que dejo prescrito; en cualquiera de cuyos casos anulo tambien el presente legado y facuto ampliamente al posesor de dicha casa paterna de Calella, para reclamar é incautarse de todas mis colecciones y libros, lo propio que de la finca, valores ó pertenencias adquiridas en nombre de la ciudad, con el expreso capital de ciento veinticinco mil pesetas; á cuyo efecto, y para el caso que la ley permita la adquisicion á nombre de la ciudad de alguna finca, quiero que esta se inscriba en el Registro de la Propiedad con las condiciones, limitaciones y causas rescisorias determinadas en la presente y anteriores cláusulas referentes al legado de que se trata. Y en el caso de que no fuese posible por la legislacion vigente en la época respectiva la adquisicion de un inmueble, dispongo que el referido capital objeto de este legado, se emplee en papel del Estado, convirtiéndolo en una inscripcion intransferible de la Deuda pública á nombre de la ciudad ó su Ayuntamiento, á fin de asegurar

la conservacion de dicho capital y garantir el cumplimiento de las obligaciones que dejo prescritas, las cuales deberán al efecto hacerse constar en dicha inscripcion.—Prevengo tambien expresamente que si mis albaceas arriba nombrados, por causas ó razones fundadas, las cuales dejo á su absoluta discrecion, considerasen conveniente retardar el cumplimiento de los precedentes legados hechos á favor de la ciudad, podrán aplazarlos por diez años, contaderos desde la fecha de la publicacion de mi testamento; pero en tal caso deberán en primer lugar cuidar durante dicho período de la buena conservacion de los mencionados libros y colecciones; y en segundo lugar deberán separar desde luego de mi cuerpo hereditario en efectivo ó en valores de fácil realizacion el referido capital de ciento veinticinco mil pesetas para invertirlo de un modo conveniente y asegurar por este medio el cumplimiento á su tiempo de los repetidos legados.»

Que aquest llegat ha respot á una de les mes apremiants necessitats de Barcelona, no hi há cap género de dupte. Los estudis arqueològichs y naturals son d' un gran interés, més encara, son indispensables, per aquells pobles que desitjan no anar molt enderrera en lo camí de la civilisació; res ho demosta tant com los museos y bibliotecas auxiliars que posseixen gran número de poblacions de l' estranger, molts d' elles no tant importants com la nostra. Allí troban tots los que volen dedicarse á treballs d' aquesta classe, medis poderosos que 'ls auxilian; allí s' instrueixen molts personas que no d' altre manera se farian càrrec de la gran importancia que tenen aquests estudis; allí acostuman á coneixer la utilitat dels meteixos á molts d' aquells que avuy dia, quant la causalitat 'ls condueix á visitar una col·lecció particular, diuen molts vegadas: «Y bé ¿pera qué serveix aixó?», pregunta que dona lloc á las mes tristes consideracions.

Los efectes que produeix l' exámen d' un museo, 'ls haurá experimentat tot aquell que 'ls hagi visitat ab alguna atenció. Jo recordo 'ls que 'm produhiren las visitas al museo de Bulaq, en lo Cairo, ahont hi han atesoradas tantas riquesas de la interessant historia de l' Egipte: y verdaderament, aixis com lo trepitjár l' terreno d' un pais pot donarne mes idea que lo que se 'n llegeigi y veigi pintat, de la meteixa manera la vista d' aquellas momias de personatges, d' ibis, d' esparvers, de cocodrilos, tant

detalladament descritas en las obras, las estàtuas de divinitats, 'ls vasos, miralls, framents de mobles, escarabats religiosos, scep-tres y emblemas de las divinitats, llantias y tants altres objectes, precisan mes y mes 'ls coneixements adquirits, donant lloch á estudis cada volta mes complerts. ¿Qui será que visití 'l Museo Nazionale de Nápolis, ahont tanta abundancia hi há de pinturas, estàtuas, utensilis, papyrus y moltas otras preciositats arqueològicas trovadas en Pompeya y Herculano; ahont s' hi veu una de las millors col·leccions de vasos qu' existeixen; ahont s' hi admira 'l famós grupo del Toro Farnesi, y lo no menys célebre Hèrcules Farnesi, que no 'n surti ab ideas mes preci-sas de las adquiridas avans de véurer'l, que no se 'n porti mes coneixements dels que tenia avans d' entrarhi, que no hi trovi materia llarga d' estudi?

Si necessitat imperiosa es la dels museos arqueològichs, ¿qué dirém dels d' Historia natural? Molt degué tenir en compte En Martorell al fer un tant bon llegat á la ciutat de Barcelona, las vegadas que volia comparar alguní de las moltíssimas es-peçies duptosas y 's trovaba sens saber ahont recorrer, tenint qu' apel·lar en últim cas al auxili de sos corresponsals. ¿Com se esplica que hi haigi qui 's dediqui als estudis d' una ciència que, sobre tot avuy dia, ha adquirit una tant gran importan-cia, si no 's posseixen medis, ó ha d' esser de una dificultat ex-trema 'l proporcionarse'ls? ¿Com será possible trevallar en profit de la Historia natural del pais, si cada hu, com aquell qui diu, ha de comensarne de cap y de nou 'ls estudis? ¿Qui duptará un sol moment que trevalls d' aquesta naturalesa, que son aqui poch menys qu' impossibles, hi ha moltíssima mes possi-bilitat de ferlos en las poblacions ahont existeixen museos pú-blichs d' Historia natural?

Basta ab lo exposat per donar una lleugera idea de las grans ventatjas que reportan los museos públichs y de la moltíssima falta que fan en una ciutat de la importància de Barcelona. Lo llegat de 'n Martorell ha vingut donchs á donar un impuls poderós á la realisació del plan que hi havia de ferne un en lo lloch ahont hi existeixen avuy dia encara 'ls quartels de la Ciutadela, donant aixís un motiu d' agrahiment á tots aquells que de cor s' interessan per lo bon nom de nostra hermosa Ciutat y per la il·lustració de sos habitants.

Nostra Corporació municipal, inspirada ab tals ideas, ha tingut l' acert de perpetuar la memoria d' aquest fet; en sessió

de 17 del corrent aprobad la construcció del Museo ab arreglo al projecte presentat y acordá que portés lo nom de *Museo Martorell* en commemoració del nom de son fundador.

A mes de sas col·leccions lega 'N Martorell las obras per ell adquiridas, que forman part de sa notable biblioteca. La falta de llibres y publicacions ahont poguer estudiar tots 'ls coneixements dels diferents autors y las opinions qu' aquests han emitit, sens lo qual un no coneix 'ls parers y molt menys sab á quin deu atendrer's, ó bé si deu formarsen un de propi, es sens dupte la principal dificultat ab que deu topar tot aquell que aqui 's dedica á estudis de la naturalesa del que'ns ocupa. ¿Quin particular podrà adquirir, per exemple, totas las mils obras que sobre malacología s' han publicat, atés la raresa de molts d' elles per una part, y per altre lo gran cost que suposan, ja pe'l treball que representan dels autors, ja per lo esmero en la execució de las láminas? ¿Com poder dir si una especie que 's trova en lo pais ha sigut descrita, si no 's té lo que sobre 'l particular s' ha publicat? No hi ha dupte donchs que al disposar En Martorell de sos llibres perque serveixin com á element auxiliar del Museo crea 'l núcleo d' una biblioteca indispensable sense la qual no 's pot ab profit donar un sol pas.

Y are crech oportú 'l fer una objecció á una idea, qu' encare qu' emitida particularment, podria tenir una desatrossa influencia, quant se disposi 'l planteig d' aquesta biblioteca, ja qu' es la opinió d' una persona competentíssima en la materia y no dupto que pot esser consultada respecte del particular. Recordo que un dia, demanantli un amich 'l parer de si convindria l' adquisició d' algunes obras antigas d' Historia natural per la nostra Biblioteca universitaria, respongué que no, perque fora un gasto inútil, ja que la ciencia vá engrandint son camp cada vegada mes, te necessitat de fer novas separacions y per lo tant, las obras antigas quedan arreconadas y no donan cap utilitat. Suposem que fos aixis: llavors 'ns trovariam sempre esperant las que poguessen sortir, y ben segur que no fora aquest un bon medi pera fer 'ls estudis convenientis. Mes no es sols aixó; ¿com se podria fallar de las cuestions que sempre hi ha respecte de la determinació de molts especies, sino anant á veure com son autor las ha descritas y las rahons ab que 's funda per crearlas? Nos trovem á cada pas en que lo qu' un considera com una varietat l' altre ho té com una especie y un ter-

cer ho posa en la sinonimia; lo que aquells miran com á formas qu' arrençan d' un sol núcleo y ho tenen sols per derivacions d' ell, altres ho admeten com á espècies ben caracterisadas. Ab aquestas vacil·lacions ab que 's trova la Historia natural, no hi queda altre recurs qu' estar provehit de tots 'ls medis per saber á que aténdrer's. ¿Que las obras antigas d' Historia natural no serveixen? ¿Quin es l' autor que no consulta, no diré á Linneo, ni á Lamarck, sino fins á Plini y al mateix Aristóteles, en una paraula, á tots 'ls que s'han ocupat mes ó menys directament de lo qu' ell vol tractar? ¿Com es que Mr. Moquin-Tandon en una de las millors obras de Malacología que s' han escrit, porta en la bibliografia una llista de mes de mil obras y 'l Dr. Hidalgo en son *Catálogo iconográfico y descriptivo de los moluscos terrestres de España, Portugal y las Baleares* hi té una nota d' autors consultats que l' hi ocupa 174 planas? Ab lo exposat pot veurer's de sobras lo equivocada qu' es la opinió de que no serveixen las obras antigas d' Historia natural y lo molt acertat de la disposició d' En Martorell respecte á la idea de la biblioteca auxiliar del Museo.

No 's contentá nostre malaguanyat compatrici ab deixar elements que facilitessin l' estudi de l' Arqueología y de l' Historia natural. Volgué endemés crear un poderós estímul perque 's trevalli en profit dels adelants d' una de las importantíssimas brancas dels coneixements á qu' ell 's dedicaba y ab tal objecte fundá 'l premi quinquenal de 20.000 pessetas, que deu adjudicarse á la millor obra d' Arqueología espanyola que 's presenta al concurs que al efecte s' organisarà. Lo bon resultat que dónan aquests premis, es per demés ponderarlo: 'ls fets demostran quantas y quant bonas obras existeixen degudas á tal procediment, y no dupto que 'ls estudis d' arqueología d' Espanya tindrán ab lo llegat d' En Martorell un gran medi de adelanto.

Es molt de notar la voluntat expressament manifestada de que 'l dia de l' adjudicació del premi quinquenal ha d' esser precisament lo de Sant Jordi, patró de nostra benvolguda terra; ab lo qual demostra una volta mes son extrem amor á Catalunya. No priva aixó que puguijan concorrer al premi 'ls estrangers, puig que segons una hermosa frase de 'n Poey «la ciencia es cosmopolita.» ¿Per qué no ha d' estar agrahit lo pais al estranger que fa trevalls que ben mirat reportan un bene-

fici al pais meteix? En nostre concepte, tant amor patri manifestá 'N Martorell ab aquesta disposició, com ab los actes en que mes carinyo habia demostrat á sa terra. Al cap d' avall, lo que 's desitja son bonas obras d' Arqueología espanyolas.

Molt be deu mereixer donchs per la creació d' aquest premi nostre distinxit Catalanista, de tots 'ls que desitjem l' adelanto dels coneixements en nostra patria; de tots 'ls que 'ns interessém perque brilli al costat de las que figuran en primer terme en lo progrés científich.

Vol endemés que 'l sobrant de la renta de las 125.000 pesetas, pagat lo premi quinquenal, s' apliqui al augment de la col-lecció arqueològica continguda en son llegat, ab lo qual acaba de fer evident lo molt que l' hi interessaba aquesta branca importantíssima dels coneixements. Molt poderós es l' auxili que com á particular, dóna ab aquesta part de la renta, perque díns pochs anys tinguem en nostra capital una rica col-lecció arqueològica; puig no dupto que tant bon exemple servirà en gran manera á corporacions y á particulars perque contribueixin per sa part á fer lo Museo digne de la importància d' aquesta ciutat.

La perdua d' un home que deixa tant bona memoria de son pas per la terra; d' un home tant útil á la ciencia y aymador de son pays al qual llega lo fruit de sos treballs científichs y un capital auxiliar per l' increment dels meteixos ;com no será sentida per tots? Gracias á son poderós concurs Barcelona tindrà una de las joyas que mes falta li feyan, una de las mes ricas qu' en nostre sigle pot ostentar, una d' aquellas que mostren ab orgull las poblacions que figuran al cap de la civilisació.

Tots 'ls que tocarán en lo successiu las utilitats d' aquest llegat, tots 'ls que veurán que 'ls fills de Catalunya son considerats pe'ls de las nacions mes adelantadas y que 's fan un lloch honrós entre élls, no podrán menys de consagrar un agradable recort á n' aquell que tant poderosament influí en portar á cap una obra que actualment es d' una necessitat imperiosa. Gracias al amor que á son pais tenia 'N Martorell podrem acudir, no á contemplar ab gran disgust un temple erigit per Martí, á pesar nostre, no á mirar aquellas bocas de bronxo que 'ns amenassaban sempre ab sos vómits de foch y de ferro, no á veurer un objecte degradant, indigne de la humanitat;

sino á admirar sobre sas ruinas un altre temple erigit per Mi-
nerva, que 'ns exten carinyosa 'ls brassos y 'ns obra las fonts
de la sabiduría, col-locantnos en lo lloch que com á homens
nos correspon: al cap de munt de la escala de la Creació.

HE DIT.

* Aquest travall fou llegit en la vetllada necrològica dedicada als catalans ilustres
morts durant l' any y celebrada lo dia 20 de Desembre prop passat en lo *Fomento de*
la Producción española per l' *ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA*, la qual nos ha
donat galantment autorisació pera publicarlo.

LOS ACTORS DEL TEATRO CATALÁ.

ONSIGNAR que bona cosa de la crexensa y celebritat obtingudas ja per nostra escena provincial se deu als actors es dir una veritat qu' está en la conciencia de tothom y que, per si sola, motiva y justifica l' oportunitat del estudi que seguirá á est senzill preliminar.

Lo que sí debem confessar es que, donada la bondat del objecte y en vista de que la crítica sóls ha parlat generalment, sinó sempre, d' una manera secundaria ó accessoria dels actors catalans, ai ocuparse de l' interpretació de las obras estrenadas, se convindrá de segur en la necessitat d' ampliar y enriquir nostres datos y humils apreciacions, que concretém avuy als principals actors del «Teatro Catalá»,— qual companyía s' distingeix tant per la propia y esmeradíssima execució de las obras,—sense negar ni pretendre disminuir los justos títols qu' à la pública consideració tenen altres actors dispersos en companyías de dins y fora d' aquesta ciutat (1).

Que ningú posi en dupte nostre vivíssim desitj d' imparcialitat es lo que tením dret á esperar y fins a ecxigir, ja que no es mérit sinó compliment del sagrat deber de tot escriptor. ¡Tantdebo tinguessem igual dret pera confiar en que nostre travall serà estimat per altres circunstancies que constituhexen mérits verdaders!

Barcelona Janer 1878.

(1) Al escriure las ratllas que anotém, no estava formada la notable companyía catalana que actúa en lo teatro de Novetats, baix la direcció del cada dia més justament celebrat senyor Tutau, y que, contant, ab actors tan estimables com la senyoreta Moya y el senyor Bertran, té en preferent lloch la avuy incomparable primera dama doña Carlota de Mena. Exa companyía ha donat á conéixer un drama de molt mérit, com ho es *Lo full de paper*, de D. Pere A. Torres, alternant las concorregudas representacions del mateix ab altres produccions dramáticas del repertori catalá general, essenthi molt aplaudida.—Si tal companyía se sosté y prospera, com tot ho s' esperar, nos complaurém altre dia en dedicar algunas apuntacions á sos més distingits components.

Entre ls molts noms que poden citarse d' actors catalans á que ns referim en lo tèxt, hi figuran dignament los de las senyoras Juaní y Balbina Pi, y ls dels senyors Roca (D. Gervasi), Grifell, Ribas, Colomé, Isern y altres quals noms sentim vivament no recordar.

D. JOAQUIM GARCÍA PARREÑO.

I.

LA desaparició de nostre Teatro del intelligent y celebrat director y actor D. Joseph Villahermosa, dexá en l' escena catalana un buyt difícil d' omplir. Las condicions espirituals y físicas dels companys de glorias á qui abandoná, impedian una substitució que compensés bonament la falta. ¿Qui retrauría, qui reflectiría, á plaher, aquella serenitat vigorosa, aquella sancera naturalitat, pochs cops defallint, y sobre tot aquell ayre catalanesch ab que interpretava 'n Villahermosa las concepcions dramàtiques de la Terra?

Mal se comportaría l' actor catalá que s' ofengués de nostra pregunta y de son alcans verdader: indicaria estar possehit d' una debilitat impropia del verdader mérit, y que no debem anomenar.

La personalitat artística del aludit director escénich y primer galan era tan marcada; estava tan indicat lo travall que li corresponía; se veyá tan principal y tan justa l' esfera de son lluhiment, com ho es avuy, després de llarga y honrosa carrera, la del major número d' actors á qui dedicarém, Dèu volent, nostres recorts en lo decurs del present Estudi.

Mes la necessitat que 's fá lley dejorn ó tart es satisfeta. —Lo «Teatro Principal» d' aquesta ciutat y últimament lo del «Liceo» havían sigut camp honrós de senyaladas vic-

torias pera un actor distingit en l' interpretació d' obres dramàtiques castellanas y singular y notoriament en las conegudas ab lo dictat especial de *comedias de costums*, hont l'hèroe, generalment alegre, desinvolt y bellugadís, se veu ficit (raras vegadas embolicat ó enredat) en una acció de que sabrían sortírsen, de cop y volta, molts que precisament no fossen tan axerits com ell, pero que l' auditori sol tolerar ja sía que dona lloch á incidents còmichs més ó menos previstos y apacibles, á graciositats més ó menos punxagudas y á versos més ó menos inspirats y esca-yents.

Bella fou l' arrivada á nostra escena del antich director y galan principal en teatros de primer orde. Tot justament no feya gayre que acabava de conquistarse senyaladas mostras de distinció al costat d' aquell poderós artista castellá que s' anomenava Romea, haventne merescut confiansa tant més honrosa quant menos prodigada.

Los amants y entusiastas de la vida y progrés del Teatro indígena,—batuda de temps l' intemperancia oficial ab nostra literatura dramática,—tornavam á veure aquésta crexent en la llibertat y de la mateixa llibertat que no's podia deixar de reconexérseli; los qu' anyoravam una marcada personalitat,—planyent l' infecunditat de lloables esforços á que venian subjectes, avuy un actor «de caràcter», demá un galan jove ó un segon galan;—los que comprendiam las dificultats perillosas que debian véncer y 'ls sacrificis á que atemperarse debian los autors pera que llurs composicions no's malaguanyesssen; los qu' observavam, en fi, que l' independencia en la concepció y l' escriure no podia realisar-se ó era aventurada á pagarse cara en la realitat; los que presenciavam situació tan anomala, dihém, saludárem y festejárem la decisió del senyor Parreño, ab aquella incomparable alegria que naix d' una gran seguretat en l' esdevenir.

Prompte vingué ocasió d' energullirnos de nostra confiansa, y fou ergull dels més llegítims y durables.

II.

«A tot senyor tot honor» diu lo proverbi francés.

Lo poeta dramátich catalá més dominant alashoras,— com dominant es avuy encara, malgrat equivocacions afortunadament menos considerables que sos acerts,— cregué deber seu enllestar un drama pera 'l nou hoste.

L' obra fou aparellada á conciencia; l' anunci d' ella rebut ab simpatía; l' éczit digne, tot ab tot, del poeta, del assumto y del actor.

Podrá atacarse en molts conceptes y censurat ha sigut per alguns lo popular drama de 'n Frederich Soler (Pittarra) *Lo Rector de Vallfogona*, qu' es al que 'ns referim. Nosaltres, prescindint d' apreciacions crítich-literarias, que 'ns farían fer marrada en nostre camí y potser perdre l' esma que 'ns cal, debem manifestar que bella part de la magna victoria obtinguda per dita composició es de lley y rahó atribuirla al héroe de la interpretació: al senyor Parreño.

Éll presentá y ha reproduhit moltíssimas vegadas, ab sostingut beneplácit del auditori, aquella figura digna y severa com la moral de que reb atractiu y expressió, tendra com un cor verginal, mística é idealisada com concebeix la fantasia, y veuhen alguna volta nostres ulls, l' imatge del verdader, del eczemplar ministre del Redemptor.

Ni un moviment, ni un toch incidental, ni una desarmonía de veu alteran la concepció dei malaventurat Vicens García en l' esfera particular hont havolgut colocarlo 'l poeta dramátich.—L' imaginació de qui escolta l' obra no ha de violentarse gens per' oblidar que la figura no 's mou en limitat escenari, sinó que se la veu dins una atractiva realitat d' acció.—Cada concepte y cada sentiment brolla de un' ànima impresionada y convensuda, y la cadena de sacrificis, fins arrivar al trágich ó semi-trágich

del final del poema escénich, es suavíssima y espontánea com lo romiatje de la Virtut.

Se 'ns ocorra naturalment l' inegable y poderós ausili dels actors que 'l secundan. Semblant observació no condueix á deprimir ó rebaxar las qualitats del capdalt intérprete: quant menos fossen aquestas, més evident apareixeria 'l contrast ab lo bon acert general. Lo coure entre or y plata apareix més negrós. D' or de lley era 'l talent del nou actor. Ningú hauria dit que passava per una tranzició: tothom haguera cregut, á no estar en antecedents, qu' arribava després d' una caminata de prova.

No pretenem, ab axó, significar que don Joaquim García Parreño s' improvisava com actor catalá y sí sòls com verdader director y primer actor dramàtic de nostra escena peculiar. Recordaréu, en efecte, las varias representacions que de la bonicoya *Teta Gallinayre*, de 'n Campodon, havia donadas en lo Teatro de Santa Creu, singularisantshi per un ayre molt agraciad y una poètica intenció de consumat actor cómich; pero encara que 's tracti d' un catalá y no sembli ben treta la comparansa, aquellas representacions venian á equivaldre á las donadas en 1861 de la característica comedietà *Una noya com un sol* per la famosa actris donya Matilde Diaz en l' antich Teatro del Circo. Volem dir que, com estas, no 's consideraren espressió de deliberada tendència vers la escena catalana, ans se conceptuáren mostra d' una capacitat que solicitava y obtenia cert honor de vasta y excepcional, tot fentse paisana y modesta.

Arrivada no era encara l' època de nostra prosperitat teatral, y á esserho, tots nos hauríam fet cabal de la impossibilitat de sostener llavoras dues grans companyías de declamació catalana, tenint, com tenia, dret á colocarse devant la nova 'l celebrat actor.

III.

Al drama *Lo Rector de Vallfogona* n' han seguit molts altres, qual direcció y paper principal (correspondent á categoria inferior á ell de vegadas, lo que parla en favor del *galan*), ha sigut confiat al senyor Parreño.¹

Ficsémnos sóls en un, per sa importancia literaria y pèl notabilíssim contrast que 'l personatje de que pren nom fa ab lo d' aquell tan infortunat com popularíssim poeta.

L' actor que tant sobressurt en l' interpretació d' un y altre personatje ben afanyada 's té nostra admiració y ben guanyat nostre respectuos afecte.

?Qui dubta de que 'l *Ferrer de tall*,—síntesis del element popular en decadent época de nostras municipalitats,—resulta, per tant que se l' ennoblexi, antitéssis del històrich Vicens García baix lo punt de veure artistich-dramàtich?—Lo Sacerdot es víctima despedintse del mon com un màrtir; lo Ferrer es irada víctima que triomfa al capdevall, ab sa energia y sa constancia, de la traició y la perfidia, logrant acorralarlas y véncerlas. Lo Sacerdot esclama, de bell principi, ab alegria irònica, molt més dolorosa que la quexa llagrimejant:

«*Jo haig de fer riure; jo só
lo Rector de Vallfogona;*»

posant de relleu, ab la frase subratllada, lo culminant de son carácter. Lo Ferrer, també de bon comens, se descriu en virils estrofas, qual tornada transparenta una resolució ferma y decidida de no sufrir ultratxes, sinó de venjarlos:

^[1] Recordem qu' ha estrenat ab èxit, entr'altras produccions, *La Dida*, *Lo Ferrer de Tall*, *La Filla del Marxant*, *Lo secret del Nunci*, *L' Agrahiment*, *Lo Ptor de la Madrastra*, *Los Segadors*, *La Pagesa de Ibiza*, *Lo Contramestre* y *La Fals*.

«Esmola qu' esmola;
fés dagas, daguer;
fés dagas que passin
las mallas d' acer.»

Al Rector lo mou y l' inspira la recordansa de Jesu-Crist; al Ferrer la d' un ascendent propi que no sufri ultratges, sinó que se'n venjá ferma y exemplarment. Lo capellá d' l gérmen de la mort *expiatoria* del crim d' haver nascut y viscut artista glorios; lo menestral daguer porta l gérmen de la *redempció* de tota una classe social digna d' alcansar, ab lo cumpliment del Deber, l usufruyt del Dret.

Tot axó tocant á las individualitats en sí mateixas.

Considerantlas en relació ab la gent que las rodeja, lo contrast no s' aminora: creix.

Al costat del Rector hi há l Pare ofés en l' honra d' una filla; la Mare desconhortada ab l' assassinat d' un fill, y altres personatges incapassos de preparar y auxiliar qualsevol venjansa.—A casa l Ferrer hi veyem un fadrí major (Esquerrá) y un aprenent (Manxayre) adictes al amo, que vetllaran per l honor del amo y de la pubilla, y que, arrivada l hora, acreditarán l' un son enginy y sa entre-meliadura l' altre,—tots dos llur bondat,—conjurant l' imminent perill y salvant lo bon nom de la casa. La mateixa perversitat y'l mateix refinament d' astucia esmer-sada pél traydor los hi suministran els medis de fer més grossa, més esclatant y vergonyosa la derrota d' aquell.— Al final del segon acte de *Lo Rector de Vallfogona* l pú-blích se sent près de pantejant temor; tot anuncia dols y tot pressagia que la solució final ha d' ésser afflictiva. La solució que clou l' acte segon de *Lo Ferrer de tall* fa respirar á dojo: lo traydor es pres, tancat; clama y fres-seja vanament: ha caigut en las profunditats d' un inmens ridícül. La primera evolució y'l resultat primer de la venjansa, ben ensinistrada, no s' han fet pas gruar y son terribles. Lo pú-blích entussiasmat, possehit de lo que podriam calificar de frenesi de reparació inmediata, prescindeix

de inverosimilituts, alguna d' elles infantil, y cuida malmetres los palmells de las mans picantá desdir. Tots nos sentim vindicats en la treta que l' Esquerrá y l' Manxayre jugan al innoble descendant de la nobilíssima senyora Baronesa.

Ningú, donchs, crech que pot duptarne: lo primer actor que posa vibrants las més delicadas fibras de l' ànima al representar als héroes d' un y altre drama, n' es mestre, per tant que lluyti á voltas ab certa idiosincracia particular en lo modo de sentir y ab certa rebeldía de la memoria, del accent y de la fortalesa corporal.

Ell nos ha obligat á escoltar y á interessarnos vivament; nos ha mogut á somriure, á llagrimetjar, á témer y assaborir los mellors goigs, com si ab fi de bé'ns hagués ullpresos. Ha convertit los sentits nostres en directes transmisors de richs y variats sentiments. Pensa, estudia y travalla ab fé: coneix sa misió y procura dignament cumplirla y honorarla.

IV.

Més podría conseguirho si, engrandintse 'ls horisonts de nostre Teatro, los nous *tipos* que se li confiessen s' ajustavan natural y bonament á sa actual manera d'ésser y á las incomparables facultats que ha revelat sempre en lo caudal de moltas produccions escénicas castellanas.

Posseheix encara, y sembla que may l' haja de perdre, l' secret de jugar ab los anys com se juga ab els nens: dominantlos de grat ó per forsa. Sembla que s' enamorés, no bé fou major d' edat, de la que tenía, y ningú endevinaría, al aplaudirlo, que conta més de quaranta anys sobre 'ls vintycinch, que té un fill que moltas vegadas li ha sigut pare *verossímil* en las taulas: fill que, temps há, representa á Madrid, com trevallá aquí Barcelona, sens que degam retráurel com eczemple de rara precocitat.

Don Joaquim García Parreño val, ademés, molt com actor perque disposa de conexements no comuns.—Dedicat també á la literatura, las versions ó arreglos castellans que de diversas obras ha escrit,—alguna de las quals ha conseguit numerosas representacions en alguns teatros ¹—li han proporcionat ocasió d' ilustrarse y de sorprendre secrets de composició ó de simple factura que li prestan fermesa de conciencia y lo que, en frase matemática, pot calificarse de vivesa y claretat de demostració. Convén perque compren, y compren perque disposa d' ideas adquiridas en un camp hont, per desgracia, espigan molt poch los actors, ço es en los dels estudis de diversos rams de la literatura general.

Per no allargar eccessivament aquest article, terminaremlo afirmando que las qualitats personals del home atrauhen com las del artista, rahó per la qual podrán apendrehi més de quatre que sustentan infundadas y ridículas prevencions absolutas contra 'ls qui, ab tó de despreci, califican de *comediants*, sense pensar que, á milers de vegadas, los acusadors deurán avergonyirse devant dels acusats.

(1) *La fuerza de la conciencia*, *La pompa de jabon* y várias mes també aplaudidas.

Apropósito de tals composicions, no podem resistirnos al desitj de referir un fet qu hem sentit contar al mateix senyor Parreño. Adapta aquest, molts anys há, á l'esceña castellana la pessa cómica francesa *Un tigre de Bengala*. La envià á la censura de teatros, y resultà que, avans d' ésser aprovada, aparegué la comèdia de dit titol (comèdia que, com es sabut, ha conseguida gran boga,) rahó per la qual nostre compatrici hagué de donar publicitat á la sèva nomenantla *Un tigre doméstico*.—Escusem los comentaris.

versos que en el suplemento que se dón a l' acte de la representació en el teatre del qual ressalta l' èxit, quan en el qual es destinen les condicions d' èxit del seu autor que obsequi recullen els critics del moment en aquell temps.

D. LLEÓ FONTOVA

I

A teniu la rialleta saltirejant als llabis, aquella rialleta que brota del viu de l' ànima, com brota la flor del viu de la tija; rialleta que prové de la dolsa sahó que no avergonyeix ni perturba, sinó que fa girar els ulls cercantne d' altres ab seguretat de trobarlos tan joyosos com los nostres; rialleta qu' es y será tostems lo desesperador secret d' autors y actors cómichs.

¿Qui li havia de dir al minyó de quals disposicions, per ocultas y gens traslluhidas may, no feyan cabal sòs companys d' oficina en las del Ingenier civil de la provincia, que ab lo temps los obligaría á maravellarse de llur falta de dots proféticas?—¿Qui havia de dirli al modest graciós *castellá* del Odeon, quan feya del teatro suplement ó complement d' habers, qu' arrivaria un temps en que l' teatro l' enriquiria de glòria y de profit? ¿Qui havia d' anunciarli que, jove encara, se faria un nom bonich y que, á mitjana edat—en que avuy se troba—hauria conseguida tan certa y crexent popularitat que fòra un temible polítich si arrivava á ficarse á conspirador?

D' ell, en efecte, dirse pot lo que del graciós Mariano Fernandez ha dit un coneugut escriptor de Madrid: ¹ «dificil será que, al véurel pèl carrer, dexi de somriure l' translucent recordant alguna de las comedias en que l' ha aplau-

¹ Eussebi Blasco.

dit...» Y axó es veritat nó perque 'l Fontova del carrer sembli 'l mateix de las taulas: ho es perque 'ls retratos de tota mena han donat á conéixer sa véritable figura natural.

Y ja que tan promte hem parlat de retratos: hauréu vist potser un quadro especial ab diversas fotografías, qu' es galería de tipos creats per en Fontova. Donchs triplicant los numerosos que s' hi eczibexen, encara no n' haureu recordada la tercera part. Com don Joan Tenorio, 'n Fontova ha recorregut tota l' escala social... de la *tipografía escénica*. Ha sigut bordegás ros-albino, moreno y blanch; ha sigut baylet entremaliat y guilopo; home de bon regent y vell de norant' anys, de vuytanta, de sexanta, dels que vullau; ha sigut sabi y totxo, xerrayre y mut, geperut y condret, coix y cama-llarch, generós y egoista, rector y escolá, marxant y mercadejat, peninsular é ibizench, crisitiá y fins juheu.

¿Qué n' ha tret?—No poch ni gayre! Desmentir un dels aforismes més acreditats: lo de «home de molts oficis pobre segur»; puix los ha fet tots y en tots s' hi ha guanyat la vida com el primer.

Sentírem certa nit una dona del poble que, carregada de bona fe, esclamava al veure 'n Fontova convertit en vell revellit: «Aqueix sí que no 'u fa veure que sia vell: ho es ben de debó.»

La bona dona, de primer, nos feu riure, moventnos, empero, á estimar natural y fundada sa apreciació y cabal l' elogi. Després nos indugué á pensar que, si no coneguessem á 'n Fontova, hauríam participat d' aquella opinió. Reflecionanthi més, varem convéncens de que l' esclamació consabuda podia generalisarse á casi tots els tipos representats per l' aplaudit actor, nó ja solzament en concepte de l' edat, sinó en altres molts conceptes.

Mes fém la deguda salvetat.

Hem donat un cop d' ull al mosáich de tipos oferts per en Fontova, y ab tants com n' hem trobat no hem vist un carácter: lo de *traydor*.¹

¹ Sols recordém una excepció á esta regla general: lo tipo que representa en *Señora y Majora*.

¡Traydor!... Axó no: manin altra cosa.

Y no es sòls perque 'ls autors implacables han pres de cap-d' ala al intelligent actor senyor Llimona, com algun temps havian agafat pèl seu compte al conciensut Joan Bertran.

¡Traydor en Fontova! Ni 'ns sabem avenir de que 'ns haja acudit semblant idea. No: 'l públich creuria veure visions ó que 's burlan d' ell, y fòra capás de reclamar lo preu d' entrada y localitat, ampliant la sabuda eczigencia de «tornéume 'l ral que no vull més comedia.»

Per ço 'ls qui diuhen que 'n Fontova es *massa 'l mateix* sempre, s' erran de ple á ple referintse al número, pero no s' equivocan en quant á l' individualitat moral dels personatges representats. Fa sempre de bon noy, de bon minyó, de bon senyor y fins de bon juheu; y la bondat, per vària que sia en sa manifestació, es sempre la bondat.

Esmenéuho, sinó. Quan no desempenya papers secundaris ó incidentals, y á voltas desempenyantlos y tot, ell sol ésser qui poseeheix lo secret, qui posa 'ls paranyys, qui prepara 'l desenllás, qui escarmenta, qui premia, qui arrodoneix. Com que posantlo en mans sèvas, l' argument se posa en tan bonas mans; com qu' es un actor de tría á qui 'l públich otorga tanta voluntat y consideració, l' indicat sistema *providencialista* es comodíssim, com ho es lo de basar en l' adopció d' un fill ó filla,—tan poch freqüent avants y ménos avuy dia—una complicació interessant.

Culpéu, donchs, més que al actor, als autors, d' exa apparent monotonía, tot celebrant qu' en recients obras no haja hagut d' ésser en Fontova lo comedian *ex machina*; culpéulo poquíssim ó gens, si tantament no pretenéu una transfiguració impossible per massa radical.

II

Era la nit del 5 d' Abril de 1866.

Lo Teatro del Odeon, vingut tan á menos després, es-tava plé, á desdir, d' una brillant concurrencia, ávida de presenciar lo nou esclat d' una important revolució li-teraria.

L' autor de numerosas obras còmicas (parodias, sainetes y escassas comedias, en l' acepció concreta del vocable) havia escrit un drama de títol original, característich y simpàtich. L' ansietat era general; la confiansa en l' èczit, un puja y baxa. S' esperansava, pero també 's temía, n' obstant lo prestigi del nom del autor y las favorables veus que corrian respecte á la válua de *Las Joyas de la Roser*.

A saber tothom que 'ls elements de l' obra havaín sigut inspirats y sorpresos del natural, en la matexa vila d' Hostalrich, lloc de l' acció, potser lo dupte s' haguera reduhit á una espressió mínima, ab tot y 'l cambi radical d' objecte y de procediment á que s' aventurava 'l popular poeta.

S' alsá 'l teló; s' apagá ab insòlita vivacitat y enterament aquell remoreig que precedeix y acompaña 'ls primers versos de tota escena primera; lo públich va ferse aviat càrrech de la disposició del escenari, posantse en la de sentir fondo y de bon grat.

La figura del vellíssim «Bernat» s' oferí, de cop, tan interessant y encisadora, s' apoderá ab tal facilitat y vehe-mència del cor del públich, qu' encara que 'l drama ha-gués sofert un fracàs, aquella figura hauria restat com personificació acabada de tota una classe y de tota una nissaga catalanesca.

No s' esdevingué la desgracia temuda per alguns y—per qué no dirho?—desitjada per altres. Lo drama plagué

desde 'l comens á la fi, y molts de sos passatges entussiasmaren. L' esperit del auditori se dexá guiar dòcilment per hont havia calculat l' autor, y 'l tendre, 'l xamosíssim Bernat feu derramar llàgrimas y feu somriure, á grat seu, produhint lo bell espectacle de la naturalesa, dominada desd' una gran eminencia, quan per damunt las ténues boyras se rabeja la llum del sol desfentlas á claps en amo-rós ploineig. Lo bon Bernat, á la fi de l' obra, trobá dos tresors y pogué ben gaudirsen: lo de la gerra de doblas d' or y un altre que no dech explicar, pero que aná crexent en las representacions successivas del drama.

En Fontova s' elevá á la categoria que després d' anys y anys de prova, assole xen pochs. Ja no se l' oblidaría mai més.

III

Lo Director y primer actor cómich del «Teatro Catalá» val més de lo qu' ell presumeix.

Algunas vegadas l' hem vist témer ó rezelar devant la necessitat d' encarregarse de certs papers, pero jamay l' hem vist caure y poquíssimas voltas conservarse en fals. Lo públich s' ha dignat no tenir en consideració lo que podríam calificar de *pre-modestia* de 'n Fontova.

De ningú s' es dit ab més rahó que conta sos triunfos per obras, y axó que la naturalesa no li ha sigut gota prò-diga en la concessió de facultats purament físicas, puix si l' estatura no es de mala mida y 'ls ulls tenen flecsibilitat y expressió, en cambi la veu es escassa y fosqueja, impedintli disposar de certs efectes y precisantlo á estudiar y pulir los que li son assequibles. Per ço, quan ha travallat en teatros de més cabuda que 'l de Romea y de condicions acústicas inferiors á las d' aquest, lo públich ha pogut apreciar, sí, la configuració del pertonatje, mes no la boniquesa dels detalls: ha pogut, diria un argenter, ferse cabal de la feyna de troquell, pero no del cisellat.

Dotat de memoria tant com d' intuició, y de finesa d' oido tant com de memoria, havreu esmentat que jamay sol descuydarse un vers ni may n' altera cap dels que diu. Se l' veu tan segur declamant versos com si 'ls llegís. Arriueu á no adonarvos de que 'n recita, perque sembla un home de fácil conversa improvisant á mercé del interlocutor.

Així com hi há una «eloquència de lucso» hi há una «declamació de lucso» en que no arreplegareu may á 'n Fontova, perque aquest se proposa y vol lo que deu proposarse y voler tot artista: fer pensar al públich.

La fortuna crexent ab que travalla deula, sobre tot, á una qualitat que posseheix en alt grau y destrament explota: la de l' observació. Caracterisa y fa caracterisar los personatges ab propietat esquisida, miniantlos ell molt sens perjudici del conjunt. Encara no ha dit quatre versos, que 'l públich ja está al cas, presentint la mena de gracia que deurá assaborir.

Mes no es á tal género d' observació á la que principalment volém referirnos; volém retraire y alabar, en primer terme, la de carácter íntim: verdadera anatomía ó dissecció moral de múltiples individualitats, ja reunidas ó esgarriadas en nostra societat pintoresca.

Tot sovint apar que 'l celebrat graciós haja disfrutat del privilegi de viure, mellor que 'l mateix *interessat*, la vida que posa en evidencia; y es perque, adicte á la realitat curiosa é interessant qu' ha sorprés, sab realsarla sense malmetrela, y colorirla en benefici, may en detriment, del dibuix. Es tan fotórafo pera retratar, com artista per' iluminar retratos, no claudicant pel defecte de la generalitat d' iluminadors ó iluminista, qu' es lo de *sonrosar* massa als parroquians á fi de dexarlos contents. En Fontova 's defensa més ab la suavitat propia de tons qu' ab llur escalfada vivesa: més ab la bona lliga de tintas qu' ab los atreviments de contraposició.

Los personatges falsos, convencionals ó migrats, tracats per ell arrivan á aparéixer acceptables, y es que nos-

tre actor, gracias al caudal d' observació á que 'ns hem referit, los va accentuant, segons convé, escena per escena y acte per acte. Quan l' espectador s' adona de la falsedad, del convencionalisme ó de la pétitesa, es quan ja no pot protestarne: quan ja s' ha baxat lo teló.

IV

Hem fet especialíssima menció del «Bernat» de *Las Jorras*, com podríam ferne, en escala inferior, del «Avi» de *La Flor de la montanya* y, deixant la pagesia, ab sos *Alcaldes, Nuncis* (ab secret ó sense, etc.) d' infinitat d' altres interpretacions ménos ó més difícils y acabadas desde qui sab quán. Las indicacions generals posadas al comens excusen las que ara se 'ns ocorran, y aspirém á que més aviat se 'ns tildi per eccés que per defecte de moderació y sobrietat.

No podém, empero, estarnos de commemorar gojosos una de las creacions més gayas y rellevants de 'n Fontova: la del «Benet», l' albino, en *Lo Collaret de perlas*.

¿Qué 'us dirém? Axís com lo beneyt xicot d'aquest drama de forsa esteriorisa s' admiració ab aquell célebre «¡Oh!... ¡Oh!... ¡la petita!», resumím la nostra esclamant ¡Oh!... ¡Oh!... ¡En Fontova! al representárnosel en lo sòbredit paper conmovedor y trobat com ell sol, quals versos no deuhen passar d' un centená, si es qu' hi arrivan. Prop de vuyt anys han passat desde que s' estrená aquella obra, y 'ns sembla qu' era ahir, ahir mateix que nostra sorpresa y nostr' entussiasme no tingueren límits al contemplar aquell noy tan bellament apariat ab lo pobre «Oriol». Quant diguessem fòra pàlit per lo que voldríam dir. Sentiment puríssim, brillejant com correnera d' aigua en mitjdia d' estiu sota un clar aplech de fullas suauament vibrants; mutisme eloquènt com las frases mes apasionadas y férvidas; moviments saturats de tendresa, manya-

garías vessants d' amor y de solicitut; naturalisme sempre inspirat y sempre just. Veus aquí nostra opinió d' alashoras y de sempre. ¡Cóm ha de plányerse 'n Fontova de que *Lo Collaret*, que tant se representá, no 's reproduxi avuy molt y molt sovint!

V

Pera concloure, creyém escusat discorrer respecte al esdevenir de 'n Fontova com director y com actor.

En un y altre concepte podém obrir nostre cor á las més agradables esperansas.

Ho hem dit al parlar d' altre actor. Los dominis de l' escena catalana deuhen axamplarse, sense perdre sas fesomías, porque axís ho reclama l' propi instinct de conservació inconfundible ab lo d' estancament.

Poch á poch, sinó depressa, totas las virtuts com totes las debilitats y miserias contemporáneas ó históricas, dignas d' esser portadas á nostra escena, irán aparexenthi lligadas ab nostras costums ó radicant sóls en nostre esperit senzillament humá. De semblant varietat, mare del progrés, no será 'n Fontova l' actor que menos deurá alegrarsen: ho sabém de cert. Ell, que no 's sentirá may l' ànima comprimida ó afexugada, no sufrirá may aquella dissost temuda per un gran crítich: no decaurá son talent, no 's denigrará son gust ni morirá sa eloquència.

* *

Més que sia malaguanyant l' anterior final, he de fer constar encara alguns mérits literaris *accidentals* ó *incidentals* de don Lleó Fontova. Es autor d' una pessa en un acte, al menos, titolada *La por guarda la vinya*, representada ab éczit en l' Odeon del bon temps catalá; ha sigut premiat en certàmens y si, demanant vénia al rigo-

risme higiénich de cert íntim amich seu, avuy per demá escriu poesía dedicada á celebrar «Lo pare amant», «Lo bon pare», «L' amor á la familia», etc., etc., obtindrá de segur altre premi, ab tal de que no busqui fora de casa sèva 'l tipo qu' ha de descriure y fer molt interessant.

(*Seguirá.*)

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

CONFRARÍA DELS CÓRREUS

EN LA CAPELLA DEN MARCÚS

NOTICIA DE UNA COSTUM ANTIGA

propósit de certa consulta que sens feu per un distingit home de lletres, tinguarem oca-sió de averiguar alguns fets sobre una insti-tució casi ignorada en nostra historia, y no remembrada per cap dels historiayres y cronistas que de eixa tractan.

Dit consultant, que figura en la república lliteraria sots lo pseudonim de *Dr. Thebussem*, pubblicá en un diari de Cadis interessants noticias, que anomena *papeletas bi-bliográficas* sobre Correus d' Espanya, y montantsen fins el seggle XIII, troba ja en las *Partidas*, ja en me-morias de N' Ferrand 4 de Castella, *missatjers* que por-taban cartas per encárrech especial del rey ó de altres, trobantne en lo seggle seguent ab lo títol de *arauts*, y mes endavant ab lo de *pehons, recuhers, arrieros*, fins que en-vers l' any 1490 apár un *Correu major* en lo llibre de Cambra del príncep En Johan, per Gonzalo Fernandez de Oviedo; memoria que dit Senyor estima per la mes antiga referent á correus espanyols.

Res dirém de moltissimas altras minucias recullidas

per tan eminent erudit, perque no fan á nostre cas; fixant-nos sols en la nota 225 de son Catálech, que diu aixi:— «Capella de Marcús, en Barcelona.—Prescindint de la antiguetat y mérit històrich y arqueològich d'eixa capella, fundada en 1166 per lo rich mercader Barceloní, Bernat Marcús, sots l' advocació de N.^a Sra. de la Guia, cal dir que en son porxet vuy dia existent, avans hi eixia lo rector de l' iglesia pera benehir ab plé ceremonial, segons estava obligat, als correus que partian de Barcelona. Encara son armas de tal capella un cavaller á manera de correu cabalgant. Crech no hi haurá altre ciutat d' Europa ahont se trobia semblant costúm ó recort postal.»

Doná peu á sa aserçió una estampa de N.^a Sra. de la Guia venerada en dita capella, que s'imprimí no ha molt, figurant á son peu la escena de dita benedicció en lo porxo de la anomenada capella.

Tocant al fonament d' aytal noticia, y lo principi d' aytal costúm, versá la consulta ab que nos afavorí y honrá lo Dr. Thebussem, y desitjosos de respondrer á sa confiansa, buscárem y trobárem lo que passám a referir.

Ja de prompte, la fundació de la capella den Marcús baix lo titol de N.^a Sra. de *la Guia*, fa sospitar alguna idea de establir un sant patrociní en bé dels viatjants, y tal volta dels Correus. Trovabas' aquella á son comens en los aforas de la ciutat, á un bon tret de ballesta dels Portals de la Plassa del Angel, cap á llevant y en lo lloch d'hont arrancaban camins envers la alta montanya y França. Reforsa nostra sospita la institució de una Confraria dels Correus en dita capella, no sabém per quin temps, pero sí que fou objecte de un privilegi del rey Catòlich, com mes avant se veurá.

En Pere IV lo Cerimoniós, en los Ordenaments de la sua Cort, de 17 novembre 1344, estabblí correus per la seguent manera (Colec. de docum. de la Corona de Aragó t. 5 pág. 148): «Com us dels correus sia necessari, negun noy dupte; car cor los prínceps á diverses parts del mon hagen lurs letres endreçar e molts negocis nun-

ciar, los quals per aventura celeritat requeren: covinent cosa es que aquells qui córren pus espeegadament quels altres, les coses damunt dites degen explicar. E així ordenám que correus sien ordinariament en nostra Cort, vint, que les nostres letres trametedores portar degen; guardantse ben que á aquells als quals serán trameses, res no demanen. Deuen encara obeir á nostres canceller, vicecanceller, protonotari e secretaris scrivans.»

Es natural que l' rey, avans de crear aquest servey, ja tingués correus, puig lo us y necessitat d' ells, per lo mateix que en l' ordenament s' expressa, fou de tots temps, y tal volta escorcollant un poch, los trobariam fins en la Biblia: lo rey en Jaume (lo Conqueridor) n' esmenta sovint en sa crónica. Mes no sols ne tenian 'ls reys, sino las ciutats, corporacions y altres. La ciutat de Barcelona tenia á Joan Peris de Maella en 1458: per igual temps tenianne la ciutat de Tarragona, los procuradors de Tortosa etc. etc. Així s' desprén de una collecció de registres especialment titulats de *Correu y menut*, que s' troba en l' arxiu de Casa la Ciutat, al qual recurrirém per altres curiosas novellas.

Ara be: perqué desde l' comens de la fundació den Marcús ab nom de *N.^a Sra. de la Guia* (mitjans del XII segle), no s' pugué destinar per assiento y parada dels correus, que necessariament se plegarian allí al empender llargas anadas? Lo nóm significatiu d' aytal fundació, permet estabblirho, y la creació successiva d' una Confraria, demostra al menys l' existencia anterior de una costüm, ques l'orde grahonat de la major part d'institucions.

Tocant á la Confraría, tenim un document indubitable en lo susdit arxiu, y es una letra ó carta que á 20 desembre de 1510 endressaren al rey los Consellers de Barcelona (Registre de letres closes expedides per notaria, de 1508 á 1511). Segueix copia íntegra de tan curiosa carta:

«Al molt alt y excellent Senyor, lo Rey N.^e S.^r.—Molt alt y excellent Senyor:—Per special privilegi per Vostra católica Magestat atorgat á la Companyia y confrares de

la Confraría dels Correus, instituhida en la capella appellada de Marchús de aquesta sua Ciutat, entre les altres coses es disposat que tostamps que haurá feta electió de hoste de Correus en los regnes seus de Aragó y Valencia e principat de Catalunya, los Mayorals y Confrares de la dita Confreria se hagen á congregar en la dita capella, y fer nominatió y electió de tres ó quatre personnes que á ells serán vistes ydoneas y suficients per lo dit offiçí, les quals dins dos mesos aprés segunts, hagen esser presentades á Vostra Altesa, la qual dels dits tres ó quatre nomenats provehesca hu pera hoste de correus. E segons som informats, vacant lo offici de hoste de correus en la ciutat de Ceràgossa, los dits maiorals e confrares se aiustaren, e juxta forma del dit privilegi, han feta nominatió y electió de tres personnes ydoneas e suficients per lo dit offici. La qual electió presentada á Vostra Altesa, es stat sobresegut en la provisió de una de aquelles, á causa de certa altre provisió que per Vostra Majestat segons se diu, era stada feta del dit offici; per hon, per part dels dits maiorals y confrares es stat posat greuge en las Corts generals per Vostra Altesa ultimadament celebrades en la vila de Monsó, y per los provehidors de dits greuges es stat declarat no haver loc greuge, per no constar de la intenció de dits maiorals e confrares, y que lo dit privilegi los sie servat, segons que en los dits privilegi e sententia mes largament se pot veure. E per quant, Excelentissimo Senyor, les dites coses han conort á conservatió y augmentatio de la dita Confreria, á loor y gloria de nosstre Senyor Deu y de la sua sacratíssima Mare, y encare á servey de Vostra Majestat: per ço, quant mes humilment podém, supplicám Vostra real y católica Majestat li placia per sa acostumada clemencia, voler manar que lo dit privilegi sie servat als dits maiorals y confrares, juxta séria y tenor de aquell, lo que reputarém á singularissima gracia y mercé á Vostra gran Excelentia. La qual N.^e Sr Deu vulla longament conservar al felicissimo regiment de sos regnes. De Barcelona á XX de deembre any mil sinchcents y deu.—Senyor—Vostres humils subdits y vassalls etc.»

Tenim donchs que En Ferrando otorgá un privilegi á la Confraria ja instituida en dita capella, y de la present carta s' desprén que la acció de aquella s' extenia als tres regnes, essent altre de sas prerrogativas proposar l' *hoste de correus* destinat á quisvulla de aquells. Assó argueix una institució notable, un reglamentament prou avansat per son temps, y l' existencia d' un cós general de Correus fixat en Barcelona, y no per exclusiu servey de ella. Mostra ademés la preexistència de la Confraria ab peu orgànic, si be á defecte de llúm no pot dirse quant comensá.

Pertanyent la capella als Correus, y tenint regularment en ella un prevere que la servís, no es res d' estrany, ans si molt natural, que entre los càrrechs del mateix, que no serian gayres, fos un, benehir als correus en sas sortidas, sobre tot á viatges llunyans, d' aquells viatges en que s' diu se necessitaba confessar y combregar avans d' empêndrecls.

Passém á donar algunes altres novas presas dels citats registres de *Correu y menut*, que comensan en lo any 1458. Ja diguerem que en tal fetxa era correu de la ciutat un aragonés, Peris de Maella. Lo mes important d' aytals novas se refereix á salarys y gangas del ofici. Per quitació de sa mesada ordinaria, cobraba á rahó de 2 sous 6 diners diaris. A mes, cobraba salari en sas anadas, puix consta que per una á Caldas de Mombuy rebé 5 sous, comprés salari y lloguer de animal. Mes avant per aportar letres al rey que s' trobaba en Martorell, empleant dos jornadas en anar y venir, cobrá 11 sous 6. Una expedició á Tarragona costá 40 sous.

Al correu que guanyaba algunes horas sobre sos companys, se li donaba *avantatge*. També s' donaban *albixerres* als portadors de bonas novas (nota de febrer 1464). Lo de la ciutat tenia de plus 100 sous l' any pera cota ó vestit, segons apar de un librament de janer, 1460, y de molta altra datus successivas.

En 1459 hix un correu appellat *Guillem del asa*, y en abril de 1543 s' en trova altre de peu, nomenat lo *Mal frare* (que sens dupte penjaria los habits á la figuera.)

A un correu qui per janer de 1461 aportá la nova de la detenció del illustre príncep de Viana, donárenli 65 sous. Altre enviat exprés á Castelldefels, hagué per sí y per calvacadura, á rahó de 5 sous 6 diaris (juliol de 1464). En cambi altre que á 6 febrer de 1482 aná á Medina del Campo, gastant 20 jornadas entre anada y retorn, cobrá sols 20 florins, lo que s' anota per cosa irregular en un llibre de Deliberacions de dit any.

Los registres mencionats donan altre curiosa nova, y es que á mes de correus hi havia *postas*. Efectivament, en juliol de 1522 se parla de una posta tramesa á Rosas, hont era la Santedad de Nostre Sant Pare Adrià sisé.— Lo nom es lo important, puix com medi de freturoses comunicacions, tampoch era cosa novella, corresponent als *mansionaris* romans, á la *étapas* de Carlomagne etc.

També s' pot traure algun such dels llibres de Deliberacions y Acorts. En 4 agost de 1449 hi ha un requiriment oposantse á certas gracies assignadas, per esser contra costúm, á Melcior Rajadell *Mestre de Correus*. Veus aquí la nova ó noticia que trobém mes antiga sobre eixa institució, confraria ó lo que fos, noticia anterior á la trobada per nostre Consultant, y que suposa un cós ja reglamentat, tota vegada que lo nom de mestre argueix capdalía, y si al mestre anyadim lo *hoste* ó aposentador, queda clar que entre 'ls correus hi havia gerarquías, y de las novas apuntadas se deduheix que n' hi havia no sols de grau, sino de categoria: correus ordinaris y extraordinaris, titolars de ciutats ó corporacions y eventuais, de cavall y de peu etc.

Tot lo dit fa mes y mes verosímil la suposició de que al aixecarse la capella den Marcús, lo servei de correus, sino ja una institució, era cosa organisada.—Al reclamar contra las gracies assignadas al mestre de Correus, s' dona per rahó *esser contra costum*: així donchs, molt avans de 1449 existian aytals mestres, y costúms á ells referents.

Una disposició de 22 juny 1481 indica altra costúm admesa. Lo Consell confirma la de que son correu servís

en ausencias y malaltías lo lloch de qualsevulla verguer de la Casa. Nova branca d' organisme digna de atenció: lo correu del Comú penjaba del cós? penjaba de la ciutat? Segurament penjaba dels dos, perteneixent al primer per institut y á la segona com empleat. No altrament podia recorrer's á ell per sustituir á sotsmesos de divers càrrecs. Y la humilitat d' eixos proba que lo correu, digne sols de sustituirlos, pertanyía com empleat al últim linatje d'ells, tot lo mes equivalent als porters.

Podém també consignar que 'ls correus tenian un especial distintiu y vestidura. L'exemplar primer dels citats Ordenaments d' En Pere lo Cerimoniós, era un bell manuscrit ornat de miniatures, representant als oficials de la Còrt. Las mateixas fóren estampadas per Bollando en sa grandiosa collecció, y una de tantas figura als correus (cursores) aportant al bras esquer un scudet ó tarjeta ab divisa d' Aragó. En alguna part hem llegit que aytal divisa debia esser de las respectivas veguerias.

Relatiu al vestit, per deliberació de 4 agost de 1467 se disposá fer al correu cota y capiró enferrat; y per altre de 24 juliol de 1477, se maná donarli roba ab nova divisa, per haber lo Consell disposat se cambiás la tarja ó senyal que aportaba, en ocasió de la vinguda del duch de Calabria. De aqui sembla resultar que la tarja portada al bras en lo segle XIV, se convertí durant lo XV en un scut ó senyal sobreposat á la roba, formant així lo distintiu del correu de la ciutat.

En lo segle XVI se l' despatxaba quiscun any per anunciar á S. M. la renovació del personal del Consell; donant eix tal importància á semblant formalitat, que en 21 de novembre de 1568 disposá anás lo correu per la posta, y no per sas jornadas, com avans era costúm.

Apár finalment que als 20 de octubre de 1616 se resolgué la construcció de una casa propia de Correus, que per molts anys seguí, y ha deixat son nom á algun dels carrers vells de Barcelona.

JOSEPH PUIGGARÍ.

AL TREVALL¹

Labor, prima virtus.

A lley d' amor ab que la fe cristiana
L doná un germá al senyor en lo vassall,
d' alta noblesa per la rassa humana
un títol va crear ab lo trevall.

L' argolla del esclau llensá á la farga
las eynas per forjarne del conreu,
fou d' aquell jorn lo qu' era gram amarga
en xeixa convertit per tot arreu;

Y una llevó ablanintse á cada gota
del suor que aná las campas á regá,
nasqué una arrel, un tendre plansó 'n brota
y l' arbre del trevall florí y graná.

Caigué del front de Céres la corona
de Roma al caure 'l ceptre trossejat,
un crit que fa vint sigles que ressona,
torná als pobles caiguts la llibertat;

Y una veu sobrehumana, al qu' es imatje
de Deu sobre la terra, li va dir:
«De serras y de mars, de valls y platje,
«de tot quedas senyor á ton albir.

«Fecunda ab ton enginy, honra y prospera
«la herencía que del cel t' ha pervingut,
«y teva será un jorn la gloria vera
«si sabs fer del trevall una virtut.»

Y virtut l' en va fer. Las trontolladas
qu' en lo curs de tants segles sufri 'l mon,
las furias del orgull descadenadas,

1 Poesia premiada per l' Ateneo-Casino obrero de Valencia.

la discordia escupint del home al front,
 Res ha fet caure de las mans rugosas
 las eynas del enginy, res ha afosquit
 las rallas y las xifras misteriosas
 que l' curs de sols y estrellas han seguit.

Mireu, mireu sinó. Xiula y trapida
 lo carro del vapor guanyant al vent
 la veu, tal com lo tró, es de lluny sentida
 y corra més que l' llamp lo pensament.

Dicta lo seny y l' bras tot seguit obra;
 domina als elements la voluntat
 y si la mar tots sos secrets descobra,
 l' art, á n' al sol un raig ha arrebatat.

Rraig que ve á ser com la besada tendre
 ab que lo pare redimeix los mons,
 espurna d' un volcà que baixa á encendre
 la flama creadora dintre 'ls fronts.

Perque del bell incendi á la llum clara
 pugan al fi coneixers los humans,
 aixís com en la falda de sa mare
 riolers al despertarse los germans.

Sanch nova en cos gastat innoculada
 y alé tan tost diví que l' bras sosté,
 palanca d' or de terra á cel posada,
 rosa dels vents per qui camina al bé.

Després que Deu al home obrí sos brassos,
 regant ab sanch d' aquesta vall las flors,
 fora ell, qu' hi ha, qu' en amorosos llassos
 apagant odis, agermani cors!

Fora ell, qu' hi ha, que al llibre de la historia
 ab ploma d' or puga estampá l' seu nom,
 y fins fer aborrible la memoria
 dels héroes que ab espant nombra tothom!

Son bras que torcent llansas formá aradas,
 son giny que l's murs antichs mudá en palaus
 y ab màquinas de guerra trasformadas
 la planuria del mar omplí de naus;

Mentre arranca valent de las entranyas
 del home, la superbia y lo rencor,
 lo pa de cada dia en las cabanyas
 posa á la taula, ab fraternal amor.

Y com si l' dó tingüés del que sabia
 en mils torná cinch pans, en curt espay,
 d' aquell ab qu' ell nos brinda cada dia
 tothom ne menja y no s' acaba may.

Ni may s' acabará! Mentre una planta
nudreixi d'una gota de suor,
mentres visca en un cap l' idea santa
que al geni inspira y entendreix lo cor;

Dels veners de la terra la rugosa
ma del obrer arrençará 'l metall,
bullirà en lo gresol la plata fosa,
treurá espurnas del or lo brant del mall.

Y en àurea copa pel cisell gornida
del art ab las divinas creacions,
com mare de sos fills enorgullida
convidarà la Pau, á las nacions.

Y en eix convit, tot temps de benhauransa,
sos besos en la copa al barrejà,
beurán l' amor, lo goig y l' esperansa,
tots los homes que tinguén lo cor sá.

Duras entranyas de foguera roca
tindrán los que rebujen sa dolsor,
Judas será qui al dúrsela á la boca
no deixi fins als llabis muntá 'l cor.

Y aixís com aburrí la impura Roma
en mans de sos esclaus lo fus y 'l mall,
un temps vindrá que del honor del home
será 'l títol mellor lo del trevall.

F. UBACH Y VINYETA.

PRIMAVERA

DE vert s' esmalтан los prats,
los arbres també verdejan,
y las ayguas serpentejan
per las voras dels sembrats.

Arreu brotan tanys novells,
lo presseguer trau flors blanques,
mentres saltan per las branques
los verdums y ls passarells.

Trauen poncellas las flors,
las plantas nova brotada,
y brilleja la rosada
descomponentse en colors.

Espiga l' ordi, l' blat creix.
lo pajés lo camp xercola,
y l' olor de farigola
per tot l' espay s' espargeix.

Y pel bosch, en regadiu,
per secá y en terra campa,
per tot la natura escampa
sas galas, per tot somriu.

Los aucells sens may parar
van fent niu pera sas crias,
y per dintre las masías
tot s' hi veu belluguejar.

Uns bailets desan boscalls
y altres llenya qu' ha sobrada,
d' altres en la portalada
enmanegan los magalls.

De lo lli trauhen lo fil
las pagesetas xamosas,
que 's pareixen á las rosas
primerencas de l' Abril.

Es més blau y pur lo cel,
retornan las aurenetas,
y 'l papelló á las floretas
va xuclant la dolsa mel.

La neu de la serra 's fon,
brilla mes l' astre del dia,
y sembla tanta alegría
com qu' es regeneri 'l mon.

ARTUR GALLARD.

LA NINA DELS ULLS BLAUS

S_{ON} com el cel: la tristesa
y dolçor de sos esguarts
com la claror de l' aubada;
sos palpebres núvols blancs.

Sos cabells qu' entrenats voltan
son front tan pur y tan cast,
de romanins ab flors blavas
per sé mes beyls son trenats.

Vora una fonteta plóra
y endolça l' aiga ab son plany;
mes que la mel son de dolças
las llàgrimas que ha plorat.

De la fonteta ab las onas
fa de son rostre mirall,
y en lo clar fons de las aigas,
hi veu que sos ulls son blaus.

D' aqueix color quant somnia
tot ho somnia pintat,
fins l' aiga de la fonteta
qu' al fons rodola del vall.

Encar no hi sab qu' en la terra
sol 'ns consola el plorar;
encara pensi qu' els somnis,
son per sé beyls veritat.

Encare 'n lo breç somnia,
y d' amors no tasta encar
la dolsa mel, sempre dolça
quant no l' amarga el pecat.

Cuant un jorn taste lo calser
que son plor amplenarà,
¡Ben amarch hi haurá de béure'l,
que lo plor es sempre amarch!

Y encar que com el cel sian
sos ulls y sos trists esguarts
com la claror de l' aubada,
¡ya no en vorá tot tan blau!

JOAN B. PASTOR AICART.

LA TAQUIGRAFÍA

La veu humana al naixer se perdia
per l' ample espay, puig res la deturava,
en tant que la cruel Mort arreu segava
y la paraula ab l' home sucumbia.

«¿Perqué no es inmortal?» digué est un dia
devant de la Eloquència que admirava,
mentres, ab ull ardit, n' afigurava
lo temple del Saber qu' un vel cubria.

Vers ell sens vacilar, un pas ne dona,
romp lo vel negre, ab pas segurs s' hi interna,
y al fi bé son trevall l' èxit corona;

Puig d' ell n' ix, ab llum viva qu' enlluerna:
ploma alada, lleugera papallona
que fá, del home la paraula, eterna.

UN PETÓ

De bon matí venia ma estimada
portant entre sas mans una poncella
de fresca rosa que lluhia bella
formant ab roigs clavells toya agraciada.

Li demaní un clavell y ella enutjada
me l' negá ab cruetat, joh negra estrella!
mes tant vaig insistir que fugí ella
corrent camps á través atolondrada.

Oh! tal volta fugia presurosa
recordant de sa mare 'ls consells sabis,
pero de prompte li caygué la rosa.

Jo per cullirla oblidó mos agravis:
m' abaixó, s' abaixa ella... y ruborosa
m' oferí 'l roig clavell que té en sos llabis.

SEBASTIÁ FARNÉS.

LA

PROTECCIÓ LITERARIA

AB aquest títol està constituida á Barcelona una associació al objecte de fomentar la publicació d' obres catalanas, assegurant á sos autors ó editors la venda d' un important nombre d' exemplars, y de propagar l' afició á nostra literatura, extenent lo cercle de sos aficionats, regintse per las següents

Bases.

1.ª L' Associació serà regida per tres individus de la mateixa elegits en Junta general.

2.ª S' adquirirà, pera repartirse entre 'ls associats, un nombre d' exemplars, igual al de aquests, de las principals obras catalanas que vagen sortint, al preu que 's convinga ab l' autor ó editor dintre dels quinze dias de l' aparició.

3.ª Tot soci al ingressar deu depositar á l' Associació una cantitat igual á la que hi tinga cada hu dels demés associats y obligarse á satisfer mentres formi part de l' Associació la cuota mensual d' una pesseta.

4.ª S' exclueixen del objecte de l' Associació las revistas, publicacions periódicas, obras dramáticas, segonas y posteriors edicions, y en general las obras que 's publiquen en forma de biblioteca ó de colecció, aixís com las que no estigan en tot ó en sa major part escritas en catalá.

5.ª Los socis de fora Barcelona deurán designar lo punt d' aquella ahont degan deixarse 'ls exemplars y cobrarse las quotas.

6.ª L' autor, encarregat ó editor, que ofereixi una obra á la Pro-

tecció literaria, deurá esser forsolosament soci de la mateixa durant un any al menys.

7.ª No's podrá adquirir cap obra que no tinga al menys cent pàgines en quart.

8.ª Cad' any se passará un estat de comptes y 's convocarà Junta pera renovació de la Directiva.

La Junta Directiva de la *Protecció literaria* ha quedat constituida del modo següent: D. Joaquim Riera y Bertran, D. Jascinto Torres y Reyató y D. Sebastiá Farnés y Badó, secretari tresorer, á qui deurán dirigirse las suscripcions y correspondencia, carrer dels Archs del Remey, núm. 2, pis 2.

Creyém inútil encomiar la importancia que te per las lletras catalanas la existencia d' aquesta Associació. Recomaném á nostres suscriptors que posin en noticia de tots los catalanistas las bases que la constitueixen puix tant l' interès dels autors com de la Societat está en l' augment de socis. Quants més sigan aquests més será la rebaixa que pugan fer los autors.

Desde sa aparició ha adquirit las obras següents: *Fantasías*, de D. Felip de Saleta; *Clavé*, de D. Apeles Mestres; *Tradicions del Vallés*, de D. Francisco Maspons; *De flor á flor*, de D. Pau Bertran; *Romancer catalá*, de D. Francesch Ubach y Vinyeta; *Mel y fel*, de D. Joaquim Riera y Bertran; *Flors de Maig*, de varis autors; *Sometent*, de D. J. Coroleu y D. J. Pella; *La Guerra*, de D. Joseph Argullol; *Lo Cara-girat*, de D. Joseph Martí Folguera; *Col-loquis*, de Despuig; *Intimas*, de D. Miquel Palá; *Perlas catalanas*, de D. Artur Masriera; *Barcelona*, de D. Antoni Aulestia; *Quadros en prosa*, de D. Joan Pons y Massaveu; *Teatro catalá*, de D. Joan Maluquer y Viladot; *Odas de Anacreont*, de D. Frederich Renyé Viladot; *Esceñas de la vida pagesa*, de D. Joaquim Riera y Bertran, y *Cróquis del natural*, de D. Narcís Oller. Totas aquestas obras costan en las llibrerías 138 rs. y la Societat las ha adquirides per 71 rs.

NOVAS

COM diguerem en lo número anterior, aquesta revista repartirà cada trimestre als suscriptors, un volum d'obras catalanas, estampadas expressament pera formar la *Biblioteca de Lo Renaixement* y degudas á nostres més coneguts escriptors.

S' está imprimint lo primer d' aquests tomos que perteneix á D. Emili Vilanova y vindrà acompañat de gran número de grabats alusius al text.

Combats del cor, drama últimament estrenat en lo teatro Romea y degut á la ploma de D. Miquel Draper, es, segons tením entés, obra escrita ab molta anterioritat á sa representació y á la de *Misteris de familia*, del mateix autor y tan justament celebrada. Casi no fòra necessari dirlo pera compendreho aixís, desde sas primeras escenas. Acció, carácters, desenllás, recursos escénichs, recordan al menos observador los procediments y manera de nostre teatro de vuit ó nou anys passats. y causan la impresió de lo trivial y coneugut al espectador del dia. No podém menos d' aplaudir, no obstant en la obra las qualitats de diálech y versificació y algun passatje molt recomanable que revela las condicions mostradas per son jove autor en la producció posteriorment escrita pero anteriorment posada en escena.

En la darrera quinzena ha passat á mellor vida la Sra. mare del conegut escriptor Sr. Miquel y Badia al que accompanyém en son just dolor.

S' ha allargat lo plasso del Certámen obert per la redacció del *Nunci* fins á las sis de la tarde del dia 1.er d' Abril.

Ha sigut nombrat soci honorari de la «Associació Catalanista d' excursions científicas» D. Manel Milá y Fontanals, lo qual s' ha encarregat del prólech que deu acompanyar á la obra titulada «Album pintoresch monumental», que ab tan bon acert ve publicant la dita Associació.

Lo dia 26 del corrent s' estrenará en lo teatro de Novetats lo drama original de D. Antoni Ferrer y Codina, titulat *Un manresà de l'any vuit.*»

L'erudit escriptor D. Marcel·lí Menéndez Pelayo té en premsa á Madrid, una nova obra, titulada: *Arnaldo de Vilanova, mèdico catalan del segle XIII.* Es aquest un ensaig històrich seguit de tres opúsculs inèdits d' Arnau y una col·lecció de documents referents á la persona. Formarà un tomo de 320 planas.

Se troba entre nosaltres lo jove y ja celebrat artista pensionat á Roma, D. Enric Serra, que ha vingut de pas á visitar á sa família y á sos numerosos amichs.

Lo dijous y diumenge pròxims tindrán lloc en los teatros de Novetats y Espanyol, los estrenos de dos pessas tituladas *L'armari misteriós* y *Lo fill del oncle*, del Sr. Palà la primera y del Sr. Artau la segona.

La guerra civil es lo títol d'un drama catalá, en quatre actes, qu'estan acabant dos coneguts escriptors d'aquesta capital, destinat a un dels teatros del passeig de Gracia.

En l'*Ateneo Barcelonés* venen celebrantse tots los diumenjes al demàtí conferencias endressadas á nostres obrers. Molt d' aplaudir es l' idea dels elocuents y distingits conferenciants, emperò més ho fóra encara, si rompent d'un cop la vella rutina se dirigissen á la digna classe trevalladora en llengua catalana, per ells més ben parlada y per los oyents més ben entesa. En la última celebrada, qu'estigué á l' altura de las anteriors, sent com totes molt aplaudida, D. Joaquim Riera y Bertran comensà planyentsen en aquest mateix sentit. Es de doldre que sa excessiva modestia l' impedís á nostre company de catalanisme ser ell qui donés l' exemple als successius conferenciants.

Las dos societats bassonas que ab lo títol de *Associació catalanista d' excursions científicas* y *Associació d' excursions catalana* tenen vida en aquesta ciutat segueixen cada dia ab mes entusiasme sa propaganda.

La primera d'aquestas societats ha celebrat entre altres excursions importants las últimament fetas á Poblet, Reus y Tarragona, á Centellas, Sant Martí de Centellas y castell d'aquest nom á la Torre Pallaresa y á Badalona; ha celebrat una sessió solemne en lo saló de concerts de casa Bernareggi ahont se llegiren escullits traballs de distingits escriptors y's feren sentir selectas pessas musicals ezcucatadas per reputats professors; y ha obert una sèrie de conferencias habent tingut lloc ja las de D. Eduard Támaro sobre Arqueología, las de Antoni Aulestia, Literatura catalana antigua y la primera de D. Joaquim Riera y Bertran, La literatura catalana moderna.

La altre d'aquestes associacions ha efectuat excursions profitosas á Vallvidrera, á Tamarit, Altafulla y Sepulcre dels Scipions, á Sant Adrià de Besós, á Sant Geroni de la Murta, á Tarragona, á Caldas de Montbui y Mollet, á Sant Sadurní de Noya, Subirats y Ordal y altres; celebrá una sessió pública y solemne pera honrar la memoria dels catalans ilustres morts durant lo darrer any, llegintse travalls en prosa y vers de distingits escriptors; y vé donant també una serie de

conferencias degudas las ja celebradas als Srs. D. Bonaventura Ríbas y Quintana, Consideracions morals sobre la mort dels martirs de Barcelona sacrificats en 1809, á D. Honorat de Saleta, Barcelona sitiada pels francesos en l'any 1697; á D. Gayetá Vidal, Consideracions sobre la literatura popular de Catalunya y á D. Francisco de P. Benessat, Consideracions sobre las transformacions y l'transformisme.

Perteneixent de cor nosaltres á las dos associacions sols tenim paraulas per elogiar la seva activitat y bon zel en profit de l' idea catalanista.

Ab aquest número comensém la publicació del bell travall crítich de D. Joaquim Riera y Bertran *Los actors del Teatro Catalá* que ha sigut premiat en lo certámen de *La Renaixensa*.

Lo erudit catedràtic de anatomia en la Facultat de medicina de Barcelona D. Joseph de Letamendi ha sigut trasladat en virtut de concurs á la càtedra de Patología general y Anatomía patològica de Madrid.

Voldriam que la cabuda d' aquesta Revista 'ns permetés traduir íntegro lo elocuent discurs ab que feu sa presentació en lo Colegi de Sant Càrlos: en la impossibilitat nos concretarem á estampar lo párrafo que nosaltres mes aplaudim per l' amor qu' en tot ell s' exala per Catalunya.

«Llavors, potser, consentint al meu cor un llegítim desfogament del sentiment provincial, precisament en moments en que per circumstancies superiors á ma voluntat, he degut arrabassar jo mateix las fondas arrels que 'n mon país he anat trayent per mitja centuria, m' hauria esplayat cantant las tradicions essencialment catalanas d' aquest Colegi de Sant Càrlos; y al recordar al insigne Virgili, fundador d' aquesta Escola, á despit del protomedicat de Madrid, y ab un capital de 30,000 duros (que llavors valia per 300,000) procedents dels fondos propis del Colegi de Barcelona, y al recordar al célebre Gimbernat á quals esforços se deu la construcció en gran escala del actual suntuós edifici; y al recordar al ilustre Castelló, que posant son gran valiment en la balansa de sos nobles desitjos estengué 'ls fins d' aquesta escola elevantla á la categoria de Colegi de Cirugía médica; y al recordar al brillant é infatigable Mata que ab tanta diligència li pogué donar lo carácter de facultat reunida de Ciencias Médicas; y al recordar, finalment, á Drumen, á Frau, á Gener y á tants altres moderns, entre quins sobresurt l' eminent Hysern, que per dicha nostra viu encara, y rebosant d' energia física y juventut moral, al insigne fisiolech y cirugiá, digne émul dels Argumosa y 'ls Sanchez Toca á qui, entre altres reformas deu nostra facultat la trascendentalíssima divisió de la ensenyansa de la Anatomía clàssica en dos cursos..... al recordar, repeiteixo á tots eixos ilustres paysans meus, pares uns, padrins altres d' aquest colegi hauria lograt infundir á vostés lo convenciment que en mi sobreix de que si soch foraster á Madrid no dech tenirme per tal en San Càrlos y de que en ma translació, á semblanza dels antichs pares de las órdres monàstiques, no he fet mes que passar del convent de la meva órde del carrer del Cárme de Barcelona, al convent de la meva órde del carrer de Atocha de Madrid. ¡Aixís pogués en aquesta casa portarhi jo lo tant de la gloriosa contribució que al entrarhi m' imposa la tradició augusta de mos egregis antepassats!»

Aixís parla 'l Sr. de Letamendi; y nosaltres tenim la convicció de

que ell hi portarà lo tant de glòria contribució que l' imposa mes que tot la seva brillant carrera.

Actualment crida la atenció en Roma la numerosa colònia de artistes allí establerts que parlen la llengua catalana. De les notícies que hem pogut recullir resulta que n' hi ha 19 de Catalunya, 5 de Valencia, 4 d' Andalucia, 2 d' Àvila, 5 de Castella la Nova, 4 de Castella la vella y així següent de les altres províncies en escàs número.

S' està imprimint en la ciutat de Vich una novel·la catalana de costums del segle xv, escrita per D. Joaquim Salarich.

Lo felibre provensal Teodoro Aubanel ha tingut la galanteria de remetrens un exemplar de son discurs pronunciat últimament en la asamblea general de Arles del 29 del passat Desembre. Com en totes las obres de tan il·lustrat poeta s' hi descobreix galanura de diàció é hi respira l' entusiasme que sent per lo renaixement de las lletres provensals.

La Associació literaria de Gerona ha imprés ja lo tomo contenint tots los travalls premiats en lo darrer certámen. Se trobarán de venda los exemplars en las llibreries de Puig y Verdaguer.

Lo distingit escriptor, cronista de Girona D. Enrich Claudi Girbal ha sigut nombrat per unanimitat sóci honorari de la Societat Arqueològica de Tarragona.

En la acreditada imprenta de Fortanet en Madrid se ha comensat la impresió de la obra de D. Joaquim Botet y Sisó, sobre l' antiga Empúries que fou premiada per la Real Acadèmia de la Historia. Aquesta obra vindrà il·lustrada ab magnífiques láminas.

Ultimament s' han estrenat las següents obres catalanes: *Combats del cor*, drama en tres actes y en vers de D. Miquel Draper, en lo Teatro Català; *Bertoldino*, comèdia en tres actes y gran número de cuadros y en vers, en lo Bon Retiro; *Màquines de la Barceloneta*, pessa en un acte y en vers de D. Jaume Costa, en lo Odeon; *Lo march de diamants* de D. E. Boix, drama en un acte y en vers y *Un Corpus sense sanch*, de D. Ramon Casas, en lo Colegi de D. Evaristo Dey; *Una rosa y dos abellerols*, zarzuela y *Entre dos elements*, pessas representadas á Valencia; *Amor y amargura*, drama en tres actes y en vers, de D. Joseph Gich, á Palafrugell; *L' escut d' or*, drama en tres actes y en vers de D. Joan Cendra, á Vich y *La font dels romans*, drama qual autor no coneixem y *Lo rey tranquil*, zarzuela, lletra del Sr. Marinello y música del Sr. Giral á Tarrasa.

Tenim lo sentiment de anunciar á nostres lectors la mort en esta ciutat del jóve y ja conegut artista D. Enrich Obiols, autor de algunes composicions musicals justament aplaudides y una de las mes llegítimes esperansas de la música catalana.

La Esquella de la Torratxa que s' publicava ab lo mateix esperit de *La Campana de Gracia* ha passat á ser periòdic literari.

La Associació Arqueològica Barcelonesa ha celebrat últimament altre de las seves periòdiques exposicions dedicada al interessant ram

de la indumentaria, especialment de armes y trajos. De las primeras se'n veyá una nombrosa colecció tant dels pobles civilisats com dels pobles selvatges ostentantse també posats en maniquís una completa colecció de vestits pertanyents la major part al passat segle y á principis del present. Los últims días se vejé esposada una capsa de rapé d'or ab un magnífich esinalt representant lo busto de un cavaller, que's diu pertanesqué á la Vallière per regalo que li feu Lluís XIV. Dels principals objectes d'aquesta exposició se'n estan treyent reproduccions fotogràficas pera publicarlas en forma d'album al igual que's feu ab la celebrada anteriorment per la mateixa associació.

S'ha publicat la entrega 19 del *Album pintoresch monumental de Catalunya* contenint una vista del castell de Burriach ab fulla explicativa de D. Heribert Barallat.

Després de las conferencias donadas per lo Sr. Aulestia sobre Literatura catalana antiga que tant bona impresió han deixat, ha comensat lo Sr. Riera y Bertran també ab molt èxit las de Literatura catalana moderna. En la primera s'ocupá del seu origen y desenrotllament que fixá en l'any 1808; enaltí 'ls traballs de erudits historiadors, inspirats poetas y reputats literatos que portaren la restauració dels Jochs Florals, la institució del Teatro català, de societats corals y modernament las de associacions d'excursions y altras semblants. En las que seguirán se proposa posar de relleu sa importancia actual.

Lo conegut compositor D. Eusebi Ferran está á punt de publicar un volum de cansas deguda la lletra á celebrats poetas catalans.

Per honrar la memoria de D. Francisco Martorell y Penya l'*Ateneo Barcelonés* celebrará lo dia 22 del present una solemne vellada literaria y artística. Està encarregat de fer la necrología del benemèrit català D. Salvador Sanpere y Miquel.

Que segueix progresant la literatura catalana es evident. Avuy tenim la mes gran satisfacció en anunciar la publicació pròxima en las Islas Filipinas d'un periódich catalá.

Sembla que també fora dc Catalunya se van convencent del esperit artístich que s'es fet general en nostra patria. Bona prova son d'aixó los objectes d'art y d'elevat preu que continuament s'envian á vendre á nostra ciutat desde l'estrangeir. Per últim los pintors espanyols se dessideixen á seguir aquest camí y no s'hi troben malament. A casa 'l senyor Parés s'han comensat á posar á la venda una serie de quadros, sent lo primer una petita composició del señor Pradilla que ha estat venuda per sis mil pessetas.

D. Joseph Fiter é Inglés dimití per motius de delicadesa, lo càrrec de president de la *Associació d'excursions catalana*, nombrat en una de las últimas juntas generals.

S'ha constituit la junta directiva de la *Associació d'excursions catalana* pera l'present any composta dels Srs. següents: D. Ramon Arabfa y Solanas, president, D. Joseph Bofill, conservador del museo, D. Roman Arnet, bibliotecari, D. Marsal Ambrós, secretari, y D. Pere Clapés, tresorer.

Lo vint del present mes s' estrenarà en lo teatro de Novedats un drama en un acte y en vers català titolat *Un angel!*

D. Joan Maluquer y Viladot ha publicat en lo Diari de Barcelona un atinat remitit abogant per que s' prengan en català las declaracions judicials, dintre Catalunya. Motiva l' escrit de nostre jove amich unas noticias que seguidas d' alguns comentaris publicá dit diari sobre la manera de pendre las declaracions á Bèlgica.

Lo Centro Catalanista de S. Martí de Provensals ha nombrat sa junta directiva composta dels Srs. D. Carlos Trullá, president, D. Jaume Ros, D. Frederich Rusca, D. Joseph Puig vocals y altres senyors cuaus noms ignorem.

Pròximament serán exposats en un dels salons del Ateneo Barcelonés los projectes de reforma de Barcelona que te presentats á nosstre Excm. Ajuntament D. Angel J. Baixeras.

La Diputació de Búrgos ha pagat la impresió del catálech de la Biblioteca Provincial. Sabem que estan clasificadas las obras de la Biblioteca provincial de Barcelona. Desitjariam que s' presentés lo catálech á nosstre Diputació demanant la seva publicació.

Estan per estrenar *De la terra al cel* zarsuela música del Sr. Mament lletra dels Srs. Capmany y Molas; á Romea, *Lo que's veu y lo que no's veu* comedia en un acte y á Valencia *Lo Prior dels Caputxins* drama del Sr. Palanca; y D. Abdón y D. Senen joguina comich lírica, lletra del Sr. Sierra, música del Sr. Espino.

SUMARI

JOSEPH BOFILL	Necrología	57
JOAQUIM RIERA Y BER-		
TRAN.	Los actors del Teatro Catalá.— D. Joaquim García Parreño.— D. Lleó Fontova.	72
JOSEPH PUIGGARI.	Confraría del correus en la cape- lla den Marcús.	90
F. UBACH Y VINYETA. . . .	Al trevall.	97
ARTUR GALLARD.	Primavera.	100
JOAN B. PASTOR AICART. .	La nina dels ulls blaus.	102
SEBASTIÁ FARNÉS.	La taquigrafia.	104
ID.	Un petó.	105
	La Protecció literaria.	105
	Novas.	107